

KEMÂL PAŞAZÂDE, ŞEMSEDDİN
SİVÂSÎ, ABDURRAHÎM KARAHİSÂRÎ,
ESÂSÎ VE LE'ÂLÎ'YE AİT MANZUM
KASİDE-İ BÜRDE TERCÜMELERİNİN
KARŞILAŞTIRILARAK
İNCELENMESİ

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF
TRANSLATIONS OF KASİDE-I
BÜRDE THAT BELONG TO KEMÂL
PAŞAZÂDE, ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ,
ABDURRAHÎM KARAHİSÂRÎ, ESÂSÎ
AND LE'ÂLÎ

Dr. Öğr. Üyesi Fatma İMAMOĞLU

Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
fatmaimamoglu1823@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 24.09.2020
Kabul Tarihi: 12.10.2020
Yayımlanma Tarihi: 30.12.2020
Sayı: 4
Sayfa: 90-123

Article Information: Research Article
Received Date: 24.09.2020
Accepted Date: 12.10.2020
Date Published: 30.12.2020
Volume: 4
Page: 90-123

Atıf / Citation

İMAMOĞLU, F. (2020). Kemâl Paşazâde, Şemseddin Sivâsî, Abdurrahîm Karahisârî, Esâsî ve Le'âlî'ye Ait Manzum Kaside-i Bürde Tercümelerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 90-123.

İMAMOĞLU, F. (2020). Kemâl Paşazâde, Şemseddin Sivâsî, Abdurrahîm Karahisârî, Esâsî ve Le'âlî'ye Ait Manzum Kaside-i Bürde Tercümelerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 90-123.

Dr. Öğr. Üyesi Fatma İMAMOĞLU

KEMÂL PAŞAZÂDE, ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ, ABDURRAHİM KARAHİSÂRÎ, ESÂSÎ VE
LE'ÂLÎ'YE AİT MANZUM KASİDE-İ BÜRDE TERCÜMELERİNİN
KARŞILAŞTIRILARAK İNCELENMESİ

The Comparative Analysis of Translations of Kaside-i Bürde That Belong to Kemâl Paşazâde,
Şemseddîn Sivâsî, Abdurrahîm Karahisârî, Esâsî and Le'âlî

ÖZ

Şiirin çevrilebilirliği/çevrilemezliği asırlardır tartışılan bir konu olmakla birlikte şiir çevirileri geçmişte olduğu gibi günümüzde de hız kesmeden devam etmiş, çeviri eserlerin kaynak metinle biçimsel ve anlamsal bağını ne derece koruyabildiğini tam olarak tespit edebilmek amacıyla pek çok kuram geliştirilmiş ve bu kuramlar doğrultusunda kaynak metin ile erek metni karşılaştıran birçok akademik çalışma yapılmıştır. Ancak söz konusu çalışmalarda ele alınan çevirilerin Cumhuriyet dönemi ve sonrası dönemde yapılmış bilhassa Batı kaynaklı metinlerin çevirileri ile sınırlı kaldığı; Klasik Türk edebiyatı döneminde Arap ve Fars dilinden yapılmış çevirilerin incelemelerine ise neredeyse hiç değinilmediği görülmüştür. Bu makalede Arap edebiyatının ünlü şairi *İmam Busûrî*'nin Hz. Muhammed'e olan derin saygı ve sevgisini ifade etmek amacıyla kaleme aldığı *Kaside-i Bürde* adlı eserine Klasik Türk edebiyatının nispeten farklı zamanlarında *Kemâl Paşazâde*, *Şemseddîn Sivâsî*, *Abdurrahîm Karahisârî*, *Esâsî* ve *Le'âlî* tarafından yapılmış olan beş farklı manzum çeviri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın giriş bölümünde kaynak metnin yazarı *İmam Busûrî*'nin hayatı ve *Kaside-i Bürde* adlı eseri ile bu eserin 5 mütercimi hakkında kısa bir bilgi verilecektir. İnceleme bölümünde ise çeviri metinlerin ilk 10 beytinden hareketle bu çeviriler; nazım biçimi, vezin, kafiye gibi biçimsel özellikler ile erek metinde verilmek istenen düşünce ve duygulara yaklaşılabilir düzeyleri, kaynak metindeki sözcüklere karşılık bulmadaki başarıları, Arapça söz diziminin Türkçe metne yansıma biçimi, mütercimlerin kaynak metinden farklı olarak çeviriye yapmış oldukları eklemeler ve eksiltmeler ve kaynak metinde ağırlıklı olarak kullanılan söz sanatlarının erek metinlere yansıma düzeyleri açısından karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Böylelikle Klasik Türk edebiyatı döneminde benimsenen tercüme anlayışları ve bu anlayışların eserlere yansıma biçimleri söz konusu metinlerden yola çıkılarak anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Busûrî, Kaside-i Bürde, tercüme, mütercim

ABSTRACT

Beside the debate on whether poem is to be translated or not, poem translation has continued without pausing and to identify how much the figural and semantic sense is kept many theories has been developed and so many academic studies have been done comparing the source text and the target text accordingly. However, translations being analyzed in these studies are limited with Republican and after Republican period, and especially from western literature and also almost no Arabic or Persian translations during Classical Turkish Literature is seen. In this article, well known poet of Arabic Literature *İmam Busûrî* and five different translations of *Kemâl Paşazâde*, *Şemseddîn Sivâsî*, *Abdurrahîm Karahisârî*, *Esâsî* ve *Le'âlî* to his work called *Kaside-i Bürde* which he has attributed to Hz. Muhammad to express his deep respect and love. In the introduction part of this work, brief information on the author of the source text *İmam Busûrî*'s life and his work *Kaside-i Bürde* and five translations of this work would like to be given. In the analysis part, translations regarding the first ten verses of each would like to be compared in respect to figurative aspects like meter, rhythm, rhyme and how much they get close to the meaning in the target texts, how much they succeed in finding words for the meaning in the source texts, and reflecting Arabic syntax on Turkish, additions or diminutions done by translators different than the source text and how figure of speech used in the source text is reflected on the target text. By doing so, the understanding of translation in Classical Turkish literature and how this understanding reflects on the works would like to be analyzed.

Key Words: Classical Turkish Literature, Busûrî, Kaside-i Bürde, translation, translator

Giriş

Şiir gerek içerik, öz, gerekse söze dönüştürme, sunuluş açısından özgün, etkilemeye, duygulandırmaya yönelik, yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür (Aksan, 2013: 14). Özgün yapısı, kelimelere kimi zaman bilindik anlamlarından öte yeni anlamlar yüklemesi, ses ve anlamın bütünleştiği bir yapı oluşu sebebiyle de diğer edebî türlerden ayrılmaktadır. Hatta T.S. Eliot'a göre şiir, en ulusal sanat dalıdır; çünkü bir ulusu başka uluslar gibi düşündürmek kolay olduğu hâlde ona başka uluslar gibi hissetmeyi öğretmek olanaklı değildir (Eliot, 1990: XIX'dan aktaran Aksan, 2013: 13). Tüm bu özelliklerinden dolayı da edebî çeviri alanının çevrilebilirliği/çevrilemezliği en çok tartışılan yönünü şiir çevirileri oluşturur.

Şiir çevirilerinin nasıl olması gerektiğini ya da yapılan şiir çevirilerinin kaynak metni biçimsel ve anlamsal açıdan aktarmada ne denli başarılı olduğunu belirlemek amacıyla pek çok kuram geliştirilmiş ve bu kuramlar doğrultusunda kaynak metin ile erek metni karşılaştıran birçok akademik çalışma yapılmıştır. Ancak söz konusu çalışmalarda ele alınan çevirilerin Cumhuriyet dönemi ve sonrası dönemde yapılmış bilhassa batı kaynaklı metinlerin çevirileri ile sınırlı kaldığı; Klasik Türk edebiyatı döneminde Arap ve Fars dilinden yapılmış çevirilerin incelemelerine ise neredeyse hiç değinilmediği görülmüştür.

Bu makalede edebiyatımızda çeviri etkinliklerinin incelenmesi açısından ihmal edilmiş bir dönem olan Klasik Türk edebiyatı döneminde kaleme alınmış olan *Kaside-i Bürde*'nin beş farklı manzum çevirisi üzerinde durulacaktır. Çeviri metinlerin ilk 10 beytinden hareketle bu çeviriler; nazım biçimi, vezin, kafiye gibi biçimsel özellikler ile erek metinde verilmek istenen düşünce ve duygulara yaklaşabilme düzeyleri, kaynak metindeki sözcüklere karşılık bulmadaki başarıları, Arapça söz diziminin Türkçe metne yansıma biçimi, mütercimlerin kaynak metinden farklı olarak çeviriye yapmış oldukları eklemeler ve eksiltmeler ve kaynak metinde ağırlıklı olarak kullanılan söz sanatlarının erek metinlere yansıma düzeyleri açısından karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Ancak bu değerlendirmeye geçmeden önce kaynak metnin şairi İmam Bûsîrî ve *Kaside-i Bürde*'si ile ilgili kısa bir bilgi vermenin uygun olacağını düşünüyoruz.

Hicrî 608 (M. 1212) yılında Mısır'ın Behşim şehrinde dünyaya gelen İmâm-ı Bûsîrî'nin tam adı *Muhammed b. Sa'îd b. Hammâd b. Muhsin b. Abdullah b. Hayyân b. Sanhac b. Mellâl es-Senhâcî el-Bûsûrî*'dir. Aslen Fas asıllı olan şair, babası tarafından Busîrî olduğu için Bûsîrî diye anılmaktadır. İyi bir eğitim alan şair; kâtiplik, hattatlık, mübaşirlik gibi pek çok görevde bulunmuştur. Seksen küsur yaşında İskenderiye'de vefat eden şairin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak kaynaklarda geçen tarihlerden yola çıkarak onun 1294 ila 1298 tarihinde vefat etmiş olabileceği düşünülmektedir. Kendi ifadesiyle hayatını yoksulluk içerisinde geçiren Bûsîrî, Arap ve Türk edebiyatında Peygamberimiz için yazdığı şiirlerle tanınır (Sezer, 1985: 25-54; Şahin, 1997: 30-37; Kaya, 1992: 468-69). Şairin Hz. Peygamber'e olan derin sevgi ve saygısını ifade etmek için kaleme aldığı on beş şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerin en meşhuru ise *Kaside-i Bürde* olarak bilinen fakat asıl ismi *el-Kevâkibü'd-Dürriyye fi Medhi Hayri'l-Beriyye* olan

şiiirdir.¹ 161 beyitten oluşan kaside, aruzun *müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır (Sezer, 1985: 189-197; Şahin, 1997: 38-46). Şairin kasideyi yazış sebebi Hz. Peygamberi gördüğü bir rüyasına dayanmaktadır. Rivayete göre ömrünün sonuna doğru felç kalan Bûsîrî, rüyasında Hz. Peygamberi görür ve peygamber efendimiz şairden kendisi için yazdığı kasideyi okumasını ister. Hz. Peygamber için birçok kaside yazmış olan Bûsîrî: “Yâ Resûlallah, ben sizin için birçok kaside yazdım hangisini emredersiniz?” deyince Hz. Peygamber kasidenin ilk beytini söyler, şair de kasidenin devamını okur. Peygamberimiz bu kasideyi çok beğenir ve hasta şairi ödüllendirmek için hırkasını (bürde) çıkarıp şairin üstüne örter ayrıca eliyle şairin vücudunun felçli kısmını sıvazlar. Sabah uyandığında iyileştiğini fark eden şair, bu sevinçle sabah namazını eda etmek için mescide gider, orada Ebü'r-Recâ adlı bir dervişle karşılaşır. Derviş, ondan Peygamberimiz için yazdığı ve dün gece onun huzurunda okuduğu kasideyi isteyince Bûsîrî çok şaşırır. Bu olay halk arasında yayıldıktan sonra da kaside büyük bir üne kavuşur (Kaya, 2001: 11-12). *Kaside-i Bürde*; muhtevası, içten ve samimi söyleyişinden ötürü birçok milletin kültür ve edebiyatında etkili olmuş bilhassa Hz. Peygamber sevgisinin daha derinden hissedildiği Türk coğrafyasında geniş bir yankı bulmuştur. Şifa verdiği ve zihin açtığı inanıldığı için medreselerde ve bazı özel günlerde camilerde icazet sahibi imamlar tarafından hastalara okunur (Yazar, 2011: 588). Klasik Türk edebiyatında *Kaside-i Bürde*'nin yirmiye yakın Türkçe şerhi, otuz dolaylarında da çoğu manzum olan Türkçe tercümesi vardır (Şahin, 1997: II).

Çalışmamızda Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi'nin Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Mihrişah Sultan 353'te kayıtlı olan ve *Kaside-i Bürde*'nin iki tahmisi ile biri Farsça, beşi de Türkçe olmak üzere altı tercümesi ve bir şerhinin bir araya getirdiği kaside mecmuasında yer alan Kemâl Paşazâde², Şemseddîn Sivâsî³, Abdurrahîm Karahisârî⁴, Esâsî Efendi⁵ ve Le'âlî'ye⁶ ait beş Türkçe manzum

¹ Bu kasideye çeşitli sebeplerden ötürü ayrıca *Bür'e*, *Bürdiyye*, *Büreyde*, *Kasîdetü's-Şedâid*, *Şifâ Kasidesi*, *Kaside-i Mîmiyye* vb. isimler verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sezer, 1985: 189-97; Sezer, 2000: 65.

² Asıl adı Şemseddîn Ahmed olan Kemâl Paşazâde 1469 yılında dünyaya gelmiştir. Şemseddîn Ahmed, dilden tarihe, tefsirden felsefeye kadar pek çok alanda eserler vermiş bir din ve devlet adamıdır. 1534 yılında vefat etmiş olan şair, bu eseri dışında edebiyatımızda daha çok Divân'ı ve Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi ile tanınmaktadır. Bkz. Şahin, 1997: 109.; Turan, 2002: 238-40.

³ Künyesi Şeyh Şemseddîn Ebu's-Senâ Ahmed b. Muhammed b. Ârif Sivâsî olan ve Şemsî mahlasıyla şiirler yazan mütercim aslında Halvetî tarikatının Şemsiyye kolunun kurucusudur. Aynı zaman da bir Divân'ı da bulunan şair, 1597 yılında vefat etmiştir. Bkz. Şahin, 1997: 114.

⁴ Abdürrahim Karahisarî, Fatih devri âlimlerindedir. Kasîde-i Râiyye adıyla bilinen Kasîde-i Bürde tercümesini h.857 (m. 1453) yılında yazmıştır. Şairin ayrıca tasavvuf ve ahlâk konulu eserleri de bulunmaktadır. Bkz. Şahin, 1997:107; Kahraman, 1997: 60-61.

⁵ Hayatı hakkında elde bilgi bulunmamaktadır. İncelememize konu olan ve 1631 yılında yazılan bu mecmuanın yazarı Seyyid Hüseyin'in Esâsî'den merhum olarak bahsetmesi onun 1631'den evvel vefat etmiş olduğunu göstermektedir. Eserlerinden hareketle iyi eğitim aldığı anlaşılan Esâsî'nin Arapça ve Farsçayı bu dillerden çeviri yapacak kadar iyi bilen bir âlim olduğu söylenebilir. Bkz. Albayrak Sak, 2019: 343.; Yazar, 2011: 607.

⁶ Kaside-i Bürde'yi hem Arapça hem de Türkçe olarak şerh eden şairin asıl adı Sarûhanlı Le'âlî Ahmed b. Mustafa'dır. Şair, 1563 yılında vefat etmiştir. Ancak incelememize konu

çevirinin ilk on beyti üzerinde durulacaktır. Seyyid Hüseyin tarafından estetik bir tablo içinde verilen bu manzum çevirilerin içerik ve biçimsel özellikleri makalemizin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak incelenecektir. Çevirilerin tamamı tıpkı *Kaside-i Bürde*'nin aslında olduğu gibi 161 beyit olarak ve kaside nazım biçimiyle kaleme alınmıştır. Bazı araştırmacılarca on bölümden oluştuğu düşünülen *Kaside-i Bürde*'nin araştırmamıza konu olan beyitlerinin de yer aldığı ilk on iki beyti *aşk-ı Resûlullah beyânındadır* (Armutçu, 2009:16).

A. Kaside-i Bürde Tercümelerinin Biçimsel Açıdan Eş Değerliğinin İncelenmesi

1. Nazım Biçimi Açısından Eş Değerlik

Bûsûrî, *Kaside-i Bürde*'sini adından da anlaşılacağı üzere kaside nazım biçimi ile kaleme almıştır. Bu kasidenin Türkçe manzum tercümesini yapan ve incelememize konu olan beş mütercim-şair de kaynak metne bu anlamda sadık kalarak eserlerini kaside nazım biçimiyle oluşturmuştur. Nazım biçimi noktasındaki bu eş değerlik tabiidir; zira Klasik Türk edebiyatı tüm İslam edebiyatında olduğu gibi sevileni methetmek, ona olan saygı ve muhabbeti ifade etmek için kaside nazım biçiminden faydalanmıştır.

2. Vezin Açısından Eş Değerlik

Biçimsel eş değerlik incelenirken gözden kaçmaması gereken bir başka husus da vezindir. Yazımıza konu olan eserler bu yönüyle incelendiğinde hem kaynak hem de erek metinlerde heceler uzunluk ve kısalığına dayanan bir ölçü çeşidi olan aruz vezninin kullanıldığını görmekteyiz. Klasik Türk edebiyatında kullanılan ölçünün aruz ölçüsü olduğu düşünülürse bu sonuç gayet olağandır. Ancak kaynak metin ile erek metinlerde kullanılan aruz kalıbı arasında bir eş değerlik yoktur. Bûsûrî, *Kaside-i Bürde*'sini daha önce de belirttiğimiz gibi aruzun *müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fe'ilün* kalıbı ile yazmıştır. Bu aruz kalıbı Klasik Türk edebiyatında pek tercih edilen bir kalıp değildir. Ayrıca Türkçe kelimelerde uzun ünlü bulunmamaktadır⁷ bu sebeple de Türkçe kaleme alınan bir eserde Arap edebiyatında bulunan her aruz kalıbını rahatlıkla kullanılmak zor bir iştir, özellikle de tercüme metinlerde bu zorluk ikiye katlanmaktadır. Mütercimler için hem kaynak metnin anlamına ve duygusuna sadık kalmak hem de bunu kaynak metinde kullanılan ancak kendi dil yapılarına çok da uymayan bir aruz kalıbıyla ifade etmek oldukça zordur. Erek metin mütercimleri de bu zorluğu aşamadıklarından olacak ki metinlerini oluştururken Bûsûrî'nin kasidesinde kullandığı aruz kalıbını tercih etmemişlerdir. Karahisârî ve Le'âlî 14 heceden oluşan ve Klasik edebiyatımızda çokça kullanılan *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* veznini, Şemseddîn Sivâsî yine 14 heceden oluşan *mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlü mefâ'ilün* veznini, Kemâl Paşazâde

ve orijinalinde şairin Türkçe şerhi içerisinde yer alan bu manzum tercümenin Le'âlî'ye aidiyeti konusunda bazı şüpheler mevcuttur. Bkz. Şahin, 1997: 112.

⁷ Son yıllara kadar Türkçede uzun ünlü bulunmadığı genel kabul görmüş bir düşünce ise de son yapılan araştırmaların bazılarında Türkçenin de uzun ünlü barındırdığı iddiası ortaya atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun, 2008: 502-62.

ve Esâsî ise 15 heceden oluşan remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veznini tercih ederek tercümelerini oluşturmuştur. Hece sayısı açısından Karahisârî, Le'âlî ve Şemseddîn Sivâsî eserlerinde, kaynak metinde kullanılan aruz kalıbıyla aynı hece sayısına sahip 14 heceli bir vezin kullanmayı tercih ederken; Kemâl Paşazâde ve Esâsî kaynak metinden farklı olarak 15 heceli bir vezin kullanmayı tercih etmiştir. Erek metni oluşturmak için seçilen bu aruz kalıplarının hepsi de Klasik Türk edebiyatında çokça kullanılan kalıplardır. Bilhassa Kemâl Paşazâde ve Esâsî'nin metinlerini oluştururken kullandıkları *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezni geleneksel ölçümüz olan hece vezni türlerinden 4+4+4+3'e olan benzerliğinden ve Türkçe kelimelere uygulama kolaylığından ötürü Klasik Türk edebiyatında en çok rağbet gören aruz kalıbı olmuştur.

Eserlerinde uyguladıkları tercüme usullerine dair herhangi bir bilgi vermeyen erek metin mütercimlerinin bu aruz kalıplarını seçmedeki gayeleri ile ilgili net bir bilgi vermek güçtür; ancak Karahisârî, Le'âlî ve Şemseddîn Sivâsî'nin hem kaynak metne hece sayısı açısından uyma çabası içinde olduklarını hem de zihinlerinde tasarladıkları anlam ve duyguyu ifade etmek için bu vezinleri uygun gördüklerini düşünebiliriz. Kemâl Paşazâde ve Esâsî ise biçimsel açıdan kaynak metne uyma çabasından ziyade muhtemelen kaynak metnin taşıdığı anlamı ve duyguyu doğru aktarabilme peşindedir. Ancak genel olarak beş mütercim de hece sayısı açısından kaynak metinle aynı ya da ona yakın hece sayısını tercih etmesi kaynak metnin şerhinden ziyade beyitteki her kelimeyi tam anlamıyla bire bir olmasa da bir şekilde karşılama çabası içinde olduklarını düşündürebilir. Elbette ki böyle bir düşüncenin doğruluğu sadece kullanılan vezinle açıklanamaz. Bunun için aynı zamanda çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde yapacağımız gibi mütercimlerin kaynak metindeki her sözcüğe karşılık bulmadaki başarılarına ve erek metinlerde kaynak metinden farklı olarak yapılan ekleme ve eksiltmelere bakılmalıdır.

Son olarak incelememize konu olan kasidelerde kullanılan vezinleri şöyle bir tablo hâlinde vermek mümkündür:

Kaynak metin	müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fe'ilün
Kemâl Paşazâde	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Şemseddîn Sivâsî	mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlü mefâ'ilün
Abdurrahîm Karahisârî	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
Esâsî	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Le'âlî	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Klasik Türk edebiyatı şairleri Türkçenin ses yapısının aruz ölçüsüne tam uygun olmaması sorununun üstesinden gelmek için genel aruz kurallarının dışına çıkarak hece eksiltme, hece türeten, kapalı heceyi açık hâle getiren veya açık heceyi kapalı şekilde okutan *vasl*, *medd*, *zihâf* ve *imâle* gibi birtakım uygulamalara başvururlar (Okuyucu ve Yazar, 2018:81). Bu uygulamalardan bazıları gelenek içinde hoş görülürken; Arapça veya Farsça kelimelerde yapılan imâleye, sınırları belirlenmiş bir kadro dışındaki durumlarda zihâfa ve "k'olur, nic'olur", "n'olur" gibi belli bir

kadro dışında ünlü ile biten ve hemen ardından ünlü ile başlayan Türkçe kelimelerin birbirine katılarak bir hece düşmesinin sağlandığı vasla başvurmak hoş görülmemiş ve bu yollara başvuran şairler başarısız telakki edilmiştir (Okuyucu ve Yazar, 2018:81).

Kaside-i Bürde tercümelerine bu açıdan bakıldığında en az aruz hatasına Le'âlî'de rastlamaktayız, Şemseddîn Sivâsî de diğer mütercimlere oranla vezin kullanmakta başarılı sayılabilir. Başta Esâsî, Kemâl Paşazâde ve Karahisârî olmak üzere tüm mütercimlerin en fazla başvurduğu aruz uygulaması imâle olmuştur. Daha ilk beyitte Kemâl Paşazâde altı, Şemseddîn Sivâsî dört, Esâsî beş Karahisârî ise iki imâleye ihtiyaç duymuştur. Daha önce de değindiğimiz gibi bu duruma Türkçe kelimeleri aruz veznine uydurma zorluğu sebep olmaktadır. İmâleden sonra erek metinlerde sık rastlanan aruz uygulamalarından biri de vasldır. Vasla başvuruda Esâsî diğer mütercimlerden farklı bir tutum sergileyerek erek metinde vasl yapılması gereken bazı yerleri ekseriyetle göz ardı etmiştir. Medd ve zihâf da imâle ve vasl kadar olmasa da erek metinlerde karşılaştığımız bir aruz uygulamasıdır. Kemâl Paşazâde ve Karahisârî diğer mütercimlere göre zihâfa daha çok başvurmuştur. Ancak şunu söyleyebiliriz ki mütercimler bu aruz uygulamalarını genel olarak gelenekte kabul gören şekilleri içerisinde kullanmışlardır.

3. Kafiye Açısından Eş Değerlik

Klasik Türk şiirinin vezinle birlikte en önemli ahenk unsurlarından olan kafiye, tercüme geleneğinde manzum tercümeyle zorlaştıran biçimsel etkenlerden biridir. Mîm harfiyle kafiyelenen *Kaside-i Bürde*'nin tercümelerine kafiye noktasında bakıldığında; Kemâl Paşazâde ve Esâsî'nin kaynak metnin kafiyesini metinlerine taşımayı tercih ettiğini görmekteyiz. Bunun sebebi sanıyoruz ki kaynak metnin kafiye harfinin bizim dilimize çok da ters düşmemesi ve mütercimlerin bu yolla ahenk ve şiirselliği ortaya çıkaran önemli bir unsuru metinlerine aktarma istekleridir. Tercümelerinde kaynak metnin kafiye harfini kullanan söz konusu iki mütercimim kimi zaman kaynak metnin kafiye kelimesini -bilhassa özel isimlerde- tercüme metinlerine aynen taşıdığı kimi zaman da kelimeye erek dilden bir karşılık buldukları görülmüştür. Kemâl Paşazâde, incelememize konu olan *Kaside-i Bürde*'nin ilk on beytinden altısında kaynak metnin kafiye kelimesini eserine olduğu gibi aktarmıştır. Bunlardan *Selem*, *İzam* ve *'Alem* özel isim olduğu için aynen aktarılmışken *elem* Osmanlı Türkçesinde yaygın olarak kullanılan bir kelime olması sebebiyle tercih edilmiş olsa gerektir. Erek metne aynen aktarılan diğer iki kafiye kelimesi ise *'anem* ve *sekam* kelimeleridir. Kelimelere mütercim tarafından Türkçe karşılık bulunmamasının sebebi kaynak metnin kafiyesine uyma çabasıdır. Esâsî ise incelememize konu olan on beytin beşinde kaynak metnin kafiye kelimesini eserine olduğu gibi aktarmıştır. Esâsî'nin metnine aynen aktardığı kafiyeler *İzam* dışında Kemâl Paşazâde'yle aynıdır. Esâsî, *İzam* yerine yine kaynak beyitte geçen *zulem* kelimesini kafiye olarak kullanmayı uygun görmüştür. Her iki mütercim de beyitlerinde kullandıkları diğer kafiyelerde kaynak metne sadece biçimsel anlamda sadık kalmış kafiye kelimelerinin anlamlarını göz ardı etmiştir.

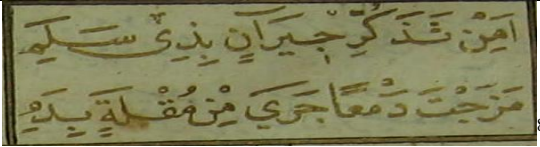
Şemseddîn Sivâsî tercümesinde mütevâtir bir kafiye olan *-âni/ı/i*; Le'âlî mukayyed bir kafiye olan *-tı/î*; Karahisârî ise mürdef bir kafiye olan *-âr* seslerini kullanmıştır. Bu tercihte birçok zorlukla boğuşan mütercimlerin, vezin tercihinde olduğu gibi,

ürettikleri erek metinde kelime bulmada zorlanacakları harflerle kafiye oluşturma zahmetine girmek istememeleri etkili olmuştur. Sivâsî erek metninin incelememize konu olan kısımlarından bir, dört, beş ve yedinci beyitlerinde anlam bakımından kaynak metnin kafiyesine sadık kalmış, diğer beyitlerde böyle bir çaba içinde olmamıştır. Beşinci ve yedinci beyitlerde ise kaynak metnin kafiyesini kendi metnine kafiye olarak seçtiği kelimeyle terki oluşturan şekilde kullanmıştır. Mesela 7. beyitte kaynak metnin kafiyesi 'anem kelimesidir, Sivâsî bu kelimeyi metinde kan kelimesiyle birleştirerek 'anem-i kanı şeklinde kullanır. Karahisârî ve Le'âlî incelememize konu olan hiçbir beyitte ne biçimsel ne de anlamsal yönden kaynak metne sadık kalma gibi bir amaç gütmemiştir.

Beş mütercim de metinde kullandıkları kafiye kelimelerinin Türkçe asıllı olmaları konusunda bir hassasiyet içerisine girmemiştir, mütercimlerinin kafiye oluşturmak için tercih ettiği kelimeler, kaynak metindeki kafiye kelimelerinden farklı olsa da büyük oranda yine Arapça ve Farsça kelimelerdir. Kaynak metinden aynen alınan kelimeler dışında erek metinlerde kullanılan bu Arapça ve Farsça kelimeler genellikle Klasik Türk şiirinde sıkça rastladığımız sözcüklerdir.

B. Kaside-i Bürde Tercümelerinin Anlamsal Açıdan Eş Değerliğinin İncelenmesi

1. Beyit

Kaynak metin	<i>E min tezekkürî cirânin bi zî Selemin</i> <i>Mezecte dem'an cerâ min mukletin bi demi⁹</i>
Anlam	Ey gönül, Selemliileri anmaktan mı gözünden kanlı yaş akıtıyorsun? ¹⁰
Kemâl Paşazâde	Yâda geldi mi dilâ hem-sâyegân-ı zî-Selem Karışıp çeşmün akıdur kanlu yaşı dem-be-dem
Şemseddîn Sivâsî	Andun mı yine gönlüm ol yirdeki yârânı

⁸ Metnin orijinal hâli için Seyyid Hüseyin Amasî tarafından derlenen Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, 353'te kayıtlı nüshadan faydalanılmıştır.

⁹ Kaynak metnin latinize edilmiş hali İlhan Armutçuoğlu'nun eserinden aynen aktarılmıştır.

¹⁰ Çalışmamızda beyitlerin günümüz Türkçesine aktarımında Mahmut Kaya'nın *Kaside-i Bürdeyi Türkçe Söyleyiş* adlı eserindeki çevirisi kullanılmıştır.

	Kim yaş akıdur dîden halt idüp ana kanı
Abdurrahîm Karahisârî	Düşdi mi derdlü gönlüne ehl-i diyâr-ı yâr Kim kanlu yaşı gözlerinün oldı cûy-bâr
Esâsî	Yâduna mı düşdi gönlüm hem-civâr-ı zî-Selem Dîdenün yaşın karışdurdun kan ile dem-be-dem
Le'âlî	Andun mı zî-Selemde olan ehl ü cîreti Kim kan yaş aglamak gözümün oldı 'âdeti

a. Genel Anlam

Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneğinde bazı mütercimlerin tercümelerinin giriş ve hatime bölümlerinde verdiği bilgilerden ve gerçekleştirilen tercüme faaliyetlerinden yola çıkarak bu dönemde **harfiyen/aynen (sözcüğü sözcüğüne)** ve **meâlen (anlama göre)** olmak üzere iki şekil tercümeden bahsedildiğini bilmekteyiz (Okuyucu ve Yazar, 2018:94). Bu bilgiler ışığında elimizdeki tercüme metinlerini incelediğimizde beş *Kaside-i Bürde* müterciminin de metinlerini oluştururken Klasik Türk edebiyatı manzum çevirilerinde daha çok rağbet edilen meâlen (anlamına göre) tercüme stratejisine uygun çeviriler ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bir başka ifadeyle erek metinlerin mütercimleri öncelikle kaynak metni okuyup anlamış; ardından anladığı ve zihninde şekillendirdiği bu içeriği erek dilde yeniden yazmaya çalışmıştır. Bu bağlamda kaynak metnin birinci beytinin anlamının tüm erek metinlere doğru olarak yansıdığını söyleyebiliriz.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Kaynak metinlere karşılık verme şekilleri açısından erek metin mütercimlerinin yaklaşımları incelendiğinde onların da diğer birçok Klasik dönem tercüme faaliyetinde olduğu gibi üç farklı yola başvurduğu görülmektedir.

Bu yollardan ilki, kaynak metindeki kelime veya kelime gruplarını aynen veya şeklini değiştirerek, başka bir ifadeyle çoğunlukla tercüme etmeden olduğu gibi erek metne taşımaktır ki bu yola mütercimler çoğunlukla isim soylu sözcüklerde başvururlar. Bu duruma kaynak metnin birinci mısraının sonunda yer alan ve peygamber efendimizin zaman zaman Medîne-i Münevver'e'de ashâbı ile sohbet ettikleri ağaçlık bir yerin adı (Armutçu, 2009:113) olan *Selem* sözcüğü örnek gösterilebilir; zira sözcük hem özel isim hem de kaynak metnin kafiye sözcüğü olması sebebiyle Kemâl Paşazâde, Esâsî ve Le'âlî tarafından metinlerine aynen aktarılmıştır. Sivâsî, *Selem* sözcüğünü metninde -bire bir karşılama da- *ol yir* şeklindeki Türkçe bir tamlamayla ifade yoluna giderken; Karahisârî ise kaynak metindeki bu özel ismin anlamını Osmanlı Türkçesinde sıklıkla kullanılan, Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan *diyâr-ı yâr* terkihiyle sağlamaya çalışmıştır. Görülüyor ki *Selem* sözcüğünün erek metinlere aynen aktarımında özel bir isim oluşunun yanında kaynak metnin kafiye sözcüğü oluşu da etkili olmuştur.

Kaynak metindeki *tezekkür* kelimesine karşılık olarak Le'âlî ve Sivâsî Türkçe asıllı bir kelime olan *an-* fiilini, Karahisârî ise günümüzde de kullanılan *gönle düşmek* deyimini tercih ederken; Kemâl Paşazâde ve Esâsî Türkçeleşmiş Farsça bir kelimeyle oluşan sırasıyla *yâda gelmek* ve *yâduna düşmek* deyimlerini kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu Türkçeleştirmede kaynak metindeki kelimenin fiil soylu olması etkili olmuştur. Zira Klasik Türk edebiyatı genel çeviri temayülünde mütercimlerin isim soylu sözcükleri kaynak metinden aynen ya da az bir değişikliklerle alma eğiliminde olduğu; fiil soylu sözcükler ve edatları ise Türkçeleştirme eğiliminde olduğu bilinmektedir (Okuyucu ve Yazar, 2018:100).

Kaynak metinde yer alan kelimelerden bazılarının ise erek metinlerde kelime olarak tam karşılığının olmadığı sadece mütercimler tarafından metinde yer alan başka kelimelerin yardımıyla anlamının sezdirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Kaynak metinde geçen *cerâ* sözcüğü Kemâl Paşazâde ve Sivâsî tarafından kaynak metindeki anlamına uygun olarak Türkçe asıllı *akıt-* fiiliyle karşılanırken; Karahisârî, mübalağalı bir anlatımla bu kelimenin anlamını *cûy-bâr* sözcüğüyle karşılamaya çalışmıştır. Esâsî ise metninde kullandığı *dide* ve *yaş* kelimeleriyle *cerâ* kelimesinin anlamını sezdirilmeye çalışırken; Le'âlî *ağla-* fiiliyle bu kelimenin anlamını yakalamaya çalışmıştır. Bahsedilen bu durum kaynak metindeki *cirân* ve *mezece* kelimeleri için de geçerlidir. Kaynak metinde geçen ve Türkçede *kim* anlamına gelen *e min* ifadesi ise Le'âlî hariç tüm erek metin mütercimlerince *gönül* ya da *dilâ* kelimesiyle karşılanmıştır. Böylesi serbest bir aktarımda mütercimlerin kaynak beyitte iletilmek istenen anlam ve duyguyu kavrayarak bu duyguyu kendi şiir geleneklerindeki yakın kavramlarla ifade etme istekleri etkili olmuştur.

Yaptığımız incelemede erek metin mütercimlerinin bazılarının metinlerine, kaynak metinde tam karşılığı olmayan ifadeler eklediği görülmüştür. Karahisârî'nin metninde geçen *derdlü* ve *cûy-bâr* kelimesi buna örnek gösterilebilir. Karahisârî'nin bunu yapmadaki amacı kaynak metinde verilmek istenen anlamı mübalağalı bir anlatımla daha etkili bir şekilde vermek olsa gerektir. Yine Kemâl Paşazâde ve Esâsî'nin kafiye oluşturmak için ekledikleri *dem-be-dem* sözcüğü ile Le'âlî'nin yine kafiye oluşturmak için eklediği *'adeti* sözcüğünün kullanım amacı ise hem metnin anlamını güçlendirmek hem de oluşturdukları metnin biçimsel kurgusuna vezne uygunluk ve kafiye yönünden katkı sağlamaktır.

Tüm bu veriler ışığında kaynak metnin genel anlamını erek metne aktarmada beş mütercimi de başarılı sayabiliriz. Kaynak metindeki kelimelere karşılık bulmada Sivâsî'nin diğer mütercimlere oranla daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz, bu anlamda en yetersiz kalan mütercim ise bu beyit için Le'âlî'dir.

c. Şiirsellik

Kaynak metinde dikkati çeken bir başka husus da bilinçli olarak başvuru ses tekrarlarıdır. Bu tekrarlar ilk aşamada harf düzeyinde açık bir şekilde ortaya çıkarken ikinci düzeyde ise kelime bazında ortaya çıkmaktadır. Üzerinde durulan beyitte, *mim* (م) ve *nun* (ن) sesinin hâkimiyeti söz konusudur. Beyitte 7 kere *mim* 6 kere ise *nun* sesi tekrarlanmıştır.

Tercüme ettiği metnin bu ses tekrarına dayanan şiirsel özelliğinin farkında olan mütercimlerden Le'âlî ve Sivâsî kaynak metinde olduğu gibi eserlerinde *m* ve *n*

sesinin tekrarından faydalanmıştır. Diğer mütercimlerin metinlerini bu açıdan incelediğimizde Karahisârî dışındaki tüm mütercimlerin metinlerinde *m* sesinin tekrarından faydalandığı görülür. Esâsî ve Kemâl Paşazâde bu sese ek olarak metinlerinde *d* sesinin tekrarından da yararlanmışlardır. Karahisârî'nin metninde ise baskın diyebileceğimiz bir ses tespit edemedik.

2. Beyit

Kaynak metin	<i>Em hebbeti 'r-rîhu min tilkâi Kâzimetin</i> <i>Ve evmeda 'l-berku fi 'z-zalmâi min İdami</i>
Anlam	Yoksa Kâzîma tarafından rüzgâr mı esti yahut zifiri karanlıkta İzam Dağından şimşek mi çaktı?
Kemâl Paşazâde	Tîbeden esdi mi yâhûd nefha-i bâd-ı sabâ Yâ şeb-i zulmetde işrâk itdi mi berk-i İzam
Şemseddîn Sivâsî	Yâ yil mi eser ola iklîm-i dil-ârâdan Yâ rûz-ı siyâhunda berk urdı mı rahşânı
Abdurrahîm Karahisârî	Zulmetden ıldıradı mı ol yana berk-i İzam Yâhud kohu mı virdi sana bâd-ı müşg-bâr
Esâsî	Kâzımadan yâ meger yil esdi geldi bûy-ı dost Yâ İzamdan şimşek oynadı gıceyken pür zulem
Le'âfî	Yâ yil mi esdi Kâzımadan yohsa berk mi İldıradı İzamda ki ref' itdi zulmeti

a. Genel Anlam

Kaynak metindeki anlamı karşılama noktasında erek metinler incelendiğinde beş mütercim de bu anlamda başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kaynak metindeki anlam kelime düzeyine indirgenerek bakıldığında Kemâl Paşazâde ve Sivâsî'nin kaynak metnin anlamına daha fazla sadık kaldığını; Karahisârî ve Esâsî'nin ise kaynak metnindeki anlamı yorumlama yoluna gittiğini söyleyebiliriz. Bu konudaki en serbest tutumu Karahisârî sergilemektedir. Mütercim kaynak metnin söz dizimini ve mısra sıralamasını dikkate almamış bilhassa kaynak metnin

birinci mısraına bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak değineceğimiz bazı eklemeler yapmıştır.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Kelimelere karşılık verme noktasında erek metin mütercimleri bu beyitte de birinci beyitte takındıkları tutuma benzer bir yaklaşım içerisindedir. Kaynak metinde geçen ve özel yer adları olan *Kâzîma*¹¹ ve *İzam*¹² neredeyse erek metinlerin tümünde aynen alınmıştır. Sadece Sivâsî metninde *İzam* kelimesini karşılayacak bir ifadeye yer vermezken; *Kâzîma* sözcüğü yerine ise sevgilinin yaşadığı yer anlamına gelen ve Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan *iklîm-i dil-ârâ* tamlamasını kullanmıştır. Karahisârî ise *İzam* sözcüğünü metnine aynen aktarırken metninde *Kâzîma*'yı karşılayacak bir kelimeye yer vermez. Klasik Türk şiirinde sık kullanması sebebiyle kaynak metinde yer alan *berk* sözcüğü de Esâsî dışındaki tüm mütercimler tarafından erek metne aynen aktarılmıştır.

Kaynak metinde yer alan fiil soylu kelimelerden *hebbe* ve *meda* erek metinlere aktarılırken Osmanlı tercüme geleneğine uygun olarak mütercimlerce Türkçe asıllı kelimelerle karşılanmıştır. *Hebbe* kelimesinin anlam karşılığına kelime bazında yer vermeyen Karahisârî dışındaki tüm mütercimler kaynak metindeki bu kelimeyi Türkçe *esmek* fiiliyle metinlerine aktarırken kaynak metinde geçen *medân* aktarımında erek metinlerde çeşitlilik söz konusudur. Karahisârî ve Le'âlî bu kelimenin anlamını günümüz için arkaik hâle gelmiş Türkçe *ıldıradı* fiiliyle karşılar; Sivâsî ve Esâsî sırasıyla yine Türkçe olan *urdu* ve *oynadı* kelimeleriyle karşılamıştır. Kemâl Paşazâde ise kelimeyi kaynak metinde yer almayan ve başka bir Arapça sözcük olan *işrâk* sözcüğüyle karşılamayı uygun görmüştür.

Kaynak metinde yer alan ve karanlık diye tercüme ettiğimiz *zalmâi* sözcüğü, Karahisârî ve Le'âlî'nin metinlerine aynen aktarılırken Kemâl Paşazâde bu kelimeyi başka bir kelimeyle terkibe sokarak *şeb-i zulmet*, Sivâsî Farsça bir tamlama olan *rûz-ı siyâh*, Esâsî ise *gıceyken pür zulem* şeklinde bir söz grubuyla karşılamıştır.

Sivâsî, Esâsî ve Le'âlî kaynak metinde *rîhu* kelimesini Türkçe asıllı *yil* kelimesiyle çevirirken Kemâl Paşazâde ve Karahisârî kaynak metindeki anlamını yorumlayarak ve şiir geleneğimizdeki kullanımını düşünerek daha serbest bir çeviriyle sırasıyla *nefha-i bâd-ı sabâ* ve *bâd-ı müşğbâr* tamlamalarını uygun görmüşlerdir.

Kaynak metne erek metin mütercimlerince yapılan eklemelere baktığımızda bu eklemelerin daha çok kaynak metnin anlamıyla uyumlu, ekseriyetle onu açıklamaya yönelik olduğunu görmekteyiz. Kemâl Paşazâde, Karahisârî ve Esâsî esen rüzgârın sevgilinin kokusunu âşığa taşıdığını ana metnin bütününden anlayarak metinlerine sırasıyla *tîbe*, *kohu virdi* ve *geldi bûy-ı dost* sözcük/cümlelerini ilave etmişlerdir. Le'âlî de yine aynı sebepten çakan şimşegin peygamberimizin nuru olduğunu kaynak metinden yorumlayarak bu nurun karanlıkları yok etmesi anlamına gelen *ref' etmek* fiilini metnine eklemeyi uygun

¹¹ Kâzîma: Medine'nin bir başka adıdır. Bkz. Kaya, 2001: 16.

¹² Medine-i Münevvere civârında bir dağ ismi. İzam'da şimşek çakmaya başlayınca Medine-i Münevvere'ye yağmur yağarmış. Bkz. Armutçuoğlu, 2009: 113.

görmüştür. Bu eklemeler dışında Sivâsî, ışığın parlaklığını daha da pekiştirmek için *rahşân* sözcüğünü beytine eklemiştir.

c. Şiirsellik

Kaynak metin şairi tarafından iki mısradaki durumlar arasında verilmek istenen karşılaştırma, iki durumdan birini seçme anlamı erek metin mütercimlerince de fark edilerek metinlerine yansıtılmıştır. Bu anlamı sağlamak için *yâ*, *yâhûd* bağlaçları ile *mi* soru edatından faydalanmışlardır.

Ses ve kelime tekrarları açısından kaynak metnin incelediğimiz beytinde *mim* (م) sesinin hâkimiyeti söz konusudur. Beyitte 7 kere *mim* sesi tekrarlanmıştır ayrıca birinci beyitte olduğu gibi *min* ekinin tekrarıyla bir ahenk oluşturulmuştur. Erek metinler içerisinde sadece Esâsî 6 defa *y* sesini tekrarlayarak bu uyumu gözetmiş gibi görünmektedir.

3. Beyit

Kaynak metin	<i>Femâ liayneyke in kulte 'kfûfâ hemetâ</i> <i>Ve mâ likalbike in kulte's-tefik yehimi</i>
Anlam	Gözlerine n'oldu ki "dur, ağlama!" desen yaş döker, kalbine n'oldu ki "ayıl, kendine gel!" desen coşup kendinden geçer.
Kemâl Paşazâde	Gözüne n'oldı 'aceb ağlama disen ol akar Gönlüne ârâm kıl dirsen olur heycân ¹³ u hemm
Şemseddîn Sivâsî	Pes n'oldı ki bu dîden ağlama disen aglar Derd-i dile bâ'is ne pend artura heyemânı ¹⁴
Abdurrahîm Karahisârî	Dir 'aklunı didükce neden hayrân oldı dil Men' it yaşun didükce neden oldı bî-şümâr

¹³ Günümüzde "heycân" olarak kullanılan kelime vezin gereği yazmada "heycân" şeklinde harekelendirilmiştir. Bkz. Mihrişah Sultan, 353: 4b.

¹⁴ "Şaşkınlık, âşık olma" anlamına gelen "heyemân" kelimesi nüshada vezin gereği olsa gerek "heymân" şeklinde harekelenmiştir.

Esâsî	Gözlerine n'oldı ağlama disen giryân olur Gönlüne n'oldı gider hüznü disen ister o gam
Le'âli	Ağlama didüğünce gözün n'oldı ¹⁵ yaş döker Ayıl didükce gönlüne arturdu hayreti

a. Genel Anlam

Kaynak metnin tarafımızdan incelemeye tabi tutulan diğer beyitlerinde olduğu gibi bu beyitte de kaynak metin şairi tarafından okuyucuya aktarılmak istenen duygu ve düşünce erek metin mütercimlerince doğru kavranmıştır ancak incelediğimiz diğer beyitlerden farklı olarak kaynak metnin anlamının erek metinlere daha serbest bir şekilde yansıdığını söylemek mümkündür. Mütercimler Busûri'nin bu beyitteki kelimelere bire bir anlamda sadakat göstermemiş, bu kelimeler arasındaki anlamsal bağlantıları çözerek metinlerine aktarmayı uygun görmüşlerdir.

Beş mütercim de tercüme stratejisi açısından aynı yaklaşım içindedir fakat kaynak metni erek dile aktarmada Karahisârî ve Le'âli'nin diğer mütercimlere oranla daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Erek metin mütercimlerinden sadece Karahisârî - kaynak metnin ikinci beytini eserine aktarırken yaptığı gibi- kaynak metnin dize sıralamasına uymamış, dizelerin yerlerini değiştirerek eserine aktarmıştır. Kaynak metnin söz dizimine en fazla sadakat gösteren mütercimler ise Kemâl Paşazâde ve Esâsî'dir.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Daha önce incelemeye tabi tuttuğumuz beyitlerden farklı olarak erek metin mütercimlerinin hiçbirinin kaynak metindeki kelime ya da kelime gruplarını ödünçleme yoluna gitmediğini görmekteyiz. Böyle bir duruma bilinçli bir yaklaşımdan ziyade kaynak metindeki anlamın erek metin mütercimlerince daha çok fiil soylu sözcüklerle aktarılması, kaynak metinde yer alan *kalb* kelimesi dışında hiçbir kelimenin erek dilde kendine kullanım alanı bulamaması, kaynak metin içerisinde erek dilde karşılanamayacak ya da karşılamakta zorlanılacak özel bir ifadenin bulunmaması gibi etmenler etkili olmuştur. Yine aynı sebeplerden ötürü erek metinlerdeki Türkçe asıllı kelime ve deyim kullanımı şu ana kadar incelediğimiz beyitlere oranla daha fazladır. Metni Türkçeleştirme noktasında Le'âli'nin diğer mütercimlere oranla daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Le'âli, Türkçeleşmiş bir kelime olan *hayret* kelimesi dışında metninde Türkçe asıllı olmayan herhangi bir kelimeye yer vermediği gibi Arapça ve Farsça terkiplere de başvurmamıştır. Le'âli tarafından takınılan bu tutumun bilinçli bir tutum olduğunu söylemek zordur. Zira aynı mütercimin kaynak metnin birinci ve ikinci beyitlerini

¹⁵ Her ne kadar çalışmada faydaladığımız Mihrişah Sultan nüshasında kelimelerin sıralanışı “n'oldı gözün” şeklinde ise de sıralamanın vezin gereği “gözün n'oldu” şeklinde olması gerekmektedir. Nitekim Bahattin Karaman'ın Le'âli'nin Kaside-i Bürde tercümesini günümüz harflerine aktardığı çalışmasında faydaladığı nüshada da mısradaki sıralamanın - çalışmanın günümüz harflerine aktarılmış hâline bakıldığında- “gözün n'oldı” şeklinde olduğu görülmüştür. Bkz. Karaman, 1997: s.65

tercüme ederken kaynak metinden aynen aktarımda bulunduğunu veya metninde yer verdiği kelimenin Türkçe asıllı bir karşılığı olmasına rağmen kelimenin Arapça ya da Farsça karşılığını eserine almakta bir sakınca görmediğini görmekteyiz. Sadece Le'âfî değil bütün erek metin mütercimlerinin yaşadıkları dönemin genel eğilimine uygun olarak böyle bir hassasiyet içinde olmadıklarını bilmekteyiz. Metinden hareket edecek olursak kaynak metinde yer alan '*ayn* ve *kalb* sözcükleri Sivâsî tarafından Türkçe karşılıkları olmasına rağmen Klasik şiirimizde çokça kullanılan Farsça *dide* ve *dil* sözcükleriyle karşılanmıştır. Ortak İslam kültüründen beslendiklerini düşünen mütercimlerimiz dilimize Arapça ve Farsçadan kelime aktarımına, günümüzün bakış açısıyla yaklaşmamakta bunu çok aykırı durumlar dışında doğal bir durum gibi görmektedir. Metni Türkçeleştirme çabasını daha çok Arapça ve Farsça tamlama yapılarını metinlerinde çok kullanmamaya özen göstererek sağlamaya çalışmışlardır. Kaynak metnin bu beytinde sadece Sivâsî ve Kemalpaşazâde'nin bir yerde Farsça tamlama yapısını kullandığını tespit ettik, diğer mütercimler yabancı tamlama yapılarına beyitlerinde yer vermemiştir.

Kaynak metindeki her kelimenin erek metinlerde bire bir karşılığını bulmak bu beyit için pek mümkün değildir. Daha önce de değindiğimiz gibi erek metinlerin hepsi kaynak metindeki kelime ya da kelime grubunun anlamını bire bir karşılamak yerine şairin kullandığı o kelimelerle vermek istediği duygu ve anlamı yorumlama yoluna gitmiştir. Mesela kaynak metinde geçen *in kulte's-tefik* söz grubu Kemâl Paşazâde tarafından *ârâm kıl dersen*, Sivâsî tarafından *bais ne pend*, Esâsî tarafından ise *gider hüznünü disen* söz grubuyla karşılanmıştır ki bu kaynak metindeki ifadenin oldukça serbest bir aktarımıdır. Karahisârî *dir aklını didükçe*, Le'âfî ise *ayıl didükçe* ifadesiyle kaynak metindeki anlama yaklaşmayı başarmıştır.

Kaynak metinde geçen *in kulte's-tefik* ve *in kulte'kfüfâ* söz gruplarını anlamsal yönden karşılamak için mütercimlerin hemen hepsi kaynak metni yorumlama ve bu yorumlama neticesinde de kaynak metne eklemeler yapma yoluna gitmiştir.

c. Şiirsellik

Kaynak metinde dize başlarında *femâ* ve *mâ* kelimeleriyle oluşturulmak istenen anlam ve ritmin farkında olan erek metin mütercimlerinden Karahisârî dışındakiler bu ritmi ve anlamı *n'oldu* kelimesiyle sağlarken Karahisârî *neden oldu* kelimesiyle sağlamaya çalışmıştır.

Yine kaynak metinde tecrid ve teşhis sanatına başvurulmuş, göz ve kalple konuşularak nasihatte bulunmaya çalışılmıştır. Kaynak metindeki bu inceliğin farkına varan tüm erek metin mütercimleri beyitte baskın olan bu sanatları metinlerine aktarmıştır.

4. Beyit

Kaynak metin	<i>E yahsebu 's-sabbu ennel-hubbe münketimun Mâ beyne münsecimin minhü ve muztarimi</i>
Anlam	Yanıp tutuşan kalp ve akan gözyaşı karşısında âşık sevginin gizli kalacağını mı sanır?
Kemâl Paşazâde	Zan ider mi 'âşık-ı giryân bu sevdâ gizlenür Gözleri pür hûn u nemdür gönli pür sûz u elem
Şemseddîn Sivâsî	'Âşık bunu sanmasun kim 'ışk ola pinhân Olmışken ana şâhid çeşm ü dil-i sûzânı
Abdurrahîm Karahisârî	'Âşık sanur mı gizlü ola 'ışk aka yaşı İçinde 'ışk odı ola taşında hem buhâr
Esâsî	Şöyle mi sanur ki 'âşık sevgüsü saklı ola Şol ikinün ortasında kim biri od biri nem
Le'âfî	Anda ki göz yaş ile gönül âteşi ola 'Âşık sanur mı gizlemek olur mahabbeti

a. Genel Anlam

Tercüme ettiği metni anlayan erek metin mütercimlerinin hepsi kaynak metnin 1. dizesini erek dile aktarırken her kelimenin anlamına bire bir sadık kalmaya çalışırken tercüme edilen metnin 2. dizesindeki sanatlı ve kapalı anlatımdan ötürü aynı tutumu bu dize için sergileyememişler, dizeyi okuyup anlamını çözümledikten sonra bu anlamı zihinlerinde tekrar kurgulayıp kaynak metne fazla bağlı kalmadan, anladıkları şekilde erek metinlerini yeniden oluşturmuşlardır.

Kaynak metni Türkçeleştirme ve anlamını yakalama noktasında Esâsî'nin daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Esâsî Türkçeleşmiş bir kelime olan *âşık* dışında beytinde yabancı kökenli bir kelimeye yer vermemiş, aynı zamanda da Türkçe olmayan tamlama yapılarına başvurmamıştır.

Erek metinleri söz dizimleri açısından incelediğimizde Esâsî'nin tercüme ettiği metnin her iki dizesindeki söz dizimine de uyduğu görülürken Kemâl Paşazâde'nin sadece 1. dizede bu uygunluğu sağladığı görülür. Erek metinler dize sıralamasına sadakat açısından incelendiğinde Le'âfî ve kısmen Karahisârî dışındaki tüm mütercimlerin kaynak metnin dize sıralamasına dikkat ederek metinlerini oluşturdukları görülür. Le'âfî, tercüme ettiği metnin dize sıralamasında değişikliğe

giderken Karahisârî, ikinci dizeye ait bir kelimenin anlamını metnin birinci dizesinde aktarmıştır.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Daha önce de zikrettiğimiz gibi metni Türkçe asıllı ya da Türkçeleşmiş kelimelerle anlamlandırma ve kurmada en başarılı mütercim Esâsî'dir. Şunu da belirtmemiz gerekir ki böyle bir karşılaştırmada net bir sonuca varmak zordur zira tüm erek metin mütercimlerinin oluşturdukları metinleri anlamlandırmada ve erek dile aktarmada birbirlerine yakın ya da eş değer bir performans sergilemektedir. Bu sebeptendir ki incelediğimiz beyitlerin tercümelerinde farklı isimler ön plana çıkabilmektedir.

Erek metin mütercimlerinin hiçbiri kaynak metindeki bu beyti eserlerine aktarırken ödünçlemeye başvurmamış ve hepsi metinlerini daha çok Türkçe ya da Türkçeleşmiş kelimelerle ve yabancı tamlama yapılarına çok az ya da hiç yer vermeyerek oluşturmuşlardır. Tabi ki bu durumda kaynak metindeki kelimelerin bazılarının erek dile aktarımının kolaylığı etkili olmuşken ayrıca kaynak metinde mecazî anlamda kullanılan bazı kelimelerin açıklanarak ifade edilmesi etkili olmuştur. Kaynak metinde *muztarimi* kelimesiyle anlatılan anlamı karşılamak için Kemâl Paşazâde Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan *pür süz u elem* tamlamasını, Sivâsî Farsça kelimelerden oluşan *dil-i süzân*, Karahisârî *aşk odı* tamlamasını, Le'âlî ise *gönül âteşi* tamlamasını kullanmıştır. Görülüyor ki metinde bir kelime şeklinde yazılmamış olan *gönül* kelimesi kaynak metindeki kelimenin anlamının Klasik şiirimizdeki yorumlanmasıyla bahsi geçen mütercimlerimizin metinlerine yansımıştır.

Kaynak metinde yer alan *münsecim* kelimesi ise erek metinlerden Kemâl Paşazâde'de mübalağa sanatıyla birleşerek sırasıyla Farsça *pür hûn u nem* tamlamasıyla karşılanmıştır. Sivâsî, kelimenin temel anlamına sadık kalmayarak bir anlam aktarımına başvurarak kelimeyi metninde Farsça *çeşm sözcüğüyle*, Esâsî *nem*, Le'âlî ise *göz yaş*, *Karahisârî yaş* kelimesiyle karşılamayı uygun görmüştür. Böyle bir aktarım mütercimlerin beyitler arasındaki anlamsal bağın farkında olduklarını da gösterir.

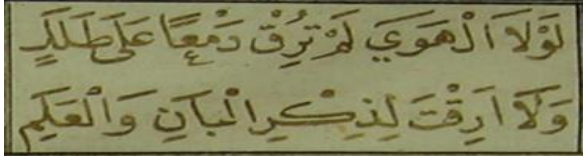
Erek metinlere yapılan eklemeler ise daha çok kaynak kelimenin anlamını güçlendirmek ya da metni açıklamak içindir. Kemalpaşazâde'nin erek metne kaynak metinde tam karşılığı olmayan *pür hûn*, *pür elem*, *giryân*; Sivâsî'nin *şâhid*; Karahisârî'nin *içinde*, *taşında*; Esâsî'nin *şöyle mi*; Le'âlî'nin ise *çok ola* ifadelerini eklediği tespit edilmiştir.

Erek metinlerde kaynak metindeki bazı kelime anlamlarının yorumlanarak aktarıldığı görülürken; tercüme edilen metnin anlamını etkileyecek önemli bir eksiltmeye rastlanılmamıştır. Sadece kaynak metinde yer alan *ma beyne* ifadesi Esâsî tarafından *şol ikinin ortasında* şeklindeki bir söz ifadesiyle karşılanırken diğer mütercimlerince göz ardı edilmiştir.

c. Şiirsellik

Kaynak metinde mim (م) ne nun (ن) seslerinin tekrarlarıyla oluşturulan ritim Kemâl Paşazâde'de *g ve m* sesinin tekrarı, Karahisârî'de ise *ş* sesinin tekrarıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Kaynak metinde *münsecim, minhü, muztarim* kelimeleri arasındaki eşleştirmeyi ve ritmi fark eden Esâsî bu ritmi *biri od biri nem*; Kemâl Paşazâde ise *gözleri pür hûn u nem gönli pür sûz u elem* ifadeleri ile metinlerine aktarmaya çalışmıştır.

5. Beyit

Kaynak metin	<i>Levle 'l- hevâ lem turık dem 'an alâ Talelin Ve lâ erikte li zikri 'l-bâni ve 'l- 'alemi</i>
Anlam	Aşk olmasaydı sevgilinin harap olan yurdundaki izlere yaş dökmez, sorgun ağacı ile o dağı anarak geceler boyu uykusuz kalmazdın.
Kemâl Paşazâde	Kûy-ı yâr âsârına yaşın dökken sevdâ imiş Seni bî-hâb eylemişdür yâd-ı bân ile 'alem
Şemseddîn Sivâsî	Yaş dökmez idün ger 'ışk olmasa Talel üzre İtmezdi seni bî-hâb anmak 'alem ü bânı
Abdurrahîm Karahisârî	'İşk olmasaydı yaşların olmaz idi revân Ma'şûkanun menâzilin itdükçe iftikâr
Esâsî	Ger hevâ olmasa dökmezdün Talel üzre yaşun Gözden uyhun kaçmaz idi yâd idüp bân u 'alem
Le'âfî	'İşk olmasaydı anmaz idün sen menâzili Hem itmez idi yaşlu gözün bu irâkati

a. Genel Anlam

Tercüme edilen metni anlamlandırmada metinde geçen özel isimlerden ötürü zorlanan mütercimler metnin genel anlamını yakalamış ancak yine de çok iyi bir çeviri örneği sergileyememişlerdir. Özel isimleri anlamlandırmada Karahisârî'nin diğer mütercimlere oranla daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz, öte yandan yine anlama sadık kalmakla birlikte en serbest tercümeyi de Karahisârî ve Le'âlî'nin yaptığını söylemek mümkündür. Esâsî ise erek dile aktarım noktasında diğer mütercimlere göre oldukça zayıf kalmıştır.

Metinleri kaynak metnin söz dizimine uygunluk açısından incelediğimizde Le'âlî'nin bir önceki beyitte de olduğu gibi -diğer mütercimlerin aksine- kaynak metne sadık kalmadığı tespit edilmiştir.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Erek metinleri kaynak metinden yapılan ödünçlemeler noktasında incelediğimizde Karahisârî ve Le'âlî dışındaki tüm mütercimlerin bu yola başvurduğu görülmüştür. En fazla ödünçleme Esâsî tarafından yapılmıştır ki sayısı dördütdür, onu üç ödünçlemeyle Sivâsî, iki ödünçlemeyle Kemâl Paşazâde izlemiştir. Arap kültüründe özel bir anlam ifade eden *bân*¹⁶, *'alem*¹⁷ ve *Talel* kelimelerini tam olarak çeviremeyeceğini düşünen ya da zor bir işe girişmek istemeyen mütercimler birinci ve ikinci beyitlerde yaptıkları gibi bu özel anlam içeren kelimeleri metinlerine aynen aktarmışlardır. Karahisârî ve Le'âlî ise *bân* ve *'alem* kelimelerini karşılamak için kaynak metinde yer almayan başka bir Arapça sözcük olan *menâzil* kelimesinden yararlanmışlardır. Karahisârî bu kelimeyi *ma'sûkanun menâzili* şeklinde kullanarak Le'âlî'ye göre daha yerinde bir çeviri yapmış, kelimenin kaynak kültürdeki anlamını bildiğini sezdirmiştir. Yine de her iki mütercimin de kaynak metinde kullanılan ve o kültür için özel bir anlam ifade eden bu kelimeleri karşılamada çok da başarılı olabildikleri söylenemez. Özel isimlerin şiir çevirilerinin erek metne aktarılamayan öğelerinden olduğu düşünülürse bu durum hoş karşılanabilir. Kaynak metinde yer alan *erikte* sözcüğü ise erek metinlerde ya kendi anlamını bire bir karşılamayacak şekilde yer almış ya da hiç çevrilmemiştir. Kelime, Kemâl Paşazâde ve Sivâsî tarafından Farsça *bî-hâb* kelimesiyle karşılanırken; Esâsî tarafından Türkçe bir cümle olan *uyhun kaçmaz idi* yargısıyla karşılanmıştır. Böyle bir karşılamada Klasik Türk şiir geleneğinde ağlayan aşığın bu üzüntüyle uykusuz kalması teminin sık sık birlikte düşünülmesi etkili olsa gerektir.

Kaynak metindeki *hevâ* sözcüğü erek metin mütercimlerinden Esâsî tarafından aynen aktarılırken diğer mütercimler tarafından Arapça asıllı ancak Türkçeleşmiş olan *aşk* ya da *sevda* kelimeleriyle karşılanmıştır. *Dem'a* sözcüğü ise tüm erek metinlerde Türkçe asıllı *yaş* sözcüğüyle karşılanmıştır.

¹⁶ Bân: Latif bir ağaç ismi. İstiâre yolu ile sevgili kast edilir. Bkz. Armutçuoğlu, 2009: 113.

¹⁷ Alem: Yüksek dağ manasındadır. Burada Hz. Muhammed'in Hicret esnasında Hz. Ebubekir ile gizlendikleri Sevr mağarası ve o yüksek dağ kastedilmiştir. Bkz: Armutçuoğlu, 2009, 113.

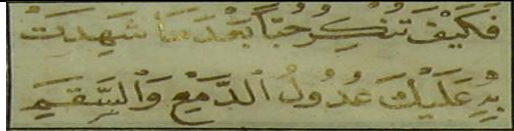
Karahisârî kaynak metinde yer alan ve günümüz Türkçesinde de kullanımı olan *zıkr* kelimesini vezne uyma gayesiyle olsa gerek erek dile daha yabancı olan başka bir Arapça sözcük olan *iftikâr* kelimesiyle ifade ederken Kemâl Paşazâde ve Esâsî bu kelimeyi Farsça bir kelime olan *yâd* kelimesiyle Sivâsî ve Le'âlî ise Türkçe *anmak* fiiliyle ifade etmiştir. Kemâl Paşazâde'nin *iftikâr* kelimesini tercihinde yazmış olduğu kasidenin bir kaside-i raiyye oluşu ve bu kelimeyi beytin redifi olarak kullanmak istemesi etkili olmuştur.

Erek metinler içerisinde en fazla eksiltme yoluna kaynak metindeki özel isimleri ödünçlemek istememesi sebebiyle Karahisârî başvurmuştur. Kaynak metinde geçen *Talel* kelimesi ise Karahisârî ve Le'âlî tarafından metinlerine aktarılmazken bu kelimeye en yakın anlam Kemâl Paşazâde tarafından verilmiştir.

c. Şiirsellik

Kaynak metnin şu ana kadar tüm beyitlerinde yer alan ve çeşitli ek veya kelimelerle ifade edilen koşutluk ilişkisine bu beyitte de rastlamaktayız. Şair, bu sayede hem anlamı pekiştirmekte hem de benzer ses tekrarlarıyla şiirinde bir ritim oluşturmakta bu yolla metnin akılda kalmasını da kolaylaştırmaktadır. Şair, beyitte bahsettiğimiz bu ritmi yine mısra başlarında yer alan ve metne az önce bahsettiğimiz koşutluk anlamını katan *levle'l-hevâ* ve *velâ* sözcükleri ile yakalamıştır. Beyitte *lam* ve *vav* seslerinin baskınlığı söz konusudur. Bu koşutluğun farkında olan mütercimlerden Karahisârî *olmasaydı* ve *olmaz idin*, Sivâsî *olmasa itmez idi*, Esâsî *olmasa kaçmaz idi* ve Le'âlî ise *olmasaydı itmez idi* sözcükleriyle kaynak metindeki anlamı ve ritmi yakalamaya çalışmıştır.

6. Beyit

Kaynak metin	<i>Fe keyfe tunkiru hubben bâ'de mâ şehidet Bihî aleyke, udûli 'd-dem'ı ve 's-sekami</i>
Anlam	Gözyaşı ve hastalık aleyhinde âdil şahit iken sevgini nasıl inkâr edebilirsin?
Kemâl Paşazâde	Sende şâhid var iken bu 'ışkı inkâr eyleme 'Adl ile yaşun şühûdun tende derd ile sekam
Şemseddîn Sivâsî	Pes nic'idesin inkâr olmuşken ana şâhid Dem' u sekam-ı 'âdil gel eyleme bühtânı
Abdurrahîm Karahisârî	Çün yaşla hastelik olalar 'âdil ü şühûd

	Pes 'ışka nice kılasın inkâr u ketmi kâr
Esâsî	Nicesi inkâr idersin 'ışkı varken şâhidin 'Âdil u nâfiz birisi dem' u birisi sekam
Le'âlî	'Âşıklıguna nicesi inkâr kılasın Yaş ile hastelik virür iken şehâdeti

a. Genel Anlam

Kaynak metnin altıncı beytinde verilmek istenen genel mana, tüm erek metin mütercimlerince doğru bir şekilde anlaşılıp ve metinlerine yansıtılmaya çalışılmakla beraber kaynak metin şairi Bûsîrî tarafından sözde bir soru ifadesiyle verilmek istenen şaşkınlık ve imkânsızlık anlamı Kemâl Paşazâde tarafından göz ardı edilmiştir. Kaynak metni erek dile aktarmada metne sadık kalmaya çalışan mütercimlerin erek metinlerine yaptıkları söz/sözcük grubu bazındaki eklemeler, daha ziyade kaynak metinde yer alan kelimelerin anlamını güçlendirmek ya da açıklamak için olmuştur. Bu beyit çevirisi için kaynak metnin anlamını erek metne taşımada çok ön plana çıkan bir mütercim olmamakla birlikte Karahisârî ve Le'âlî'yi bir nebze de olsa daha başarılı sayabiliriz.

Kaynak metnin söz dizimine sadakat noktasında erek metinler incelendiğinde ise hiçbir erek metin müterciminin böyle bir çaba içerisinde olmadığını söyleyebiliriz. Yine de kaynak metindeki dize sıralamasına Karahisârî dışında tüm mütercimler dikkat etmiştir.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Kaynak metindeki kelimelere karşılık vermede diğer beyitlerden farklı olarak erek metin mütercimlerinin özel isim olmamasına rağmen daha fazla sayıda kelimeyi ya aynen ya da kalıbını değiştirerek metinlerine taşıdıklarını görmekteyiz. Kaynak metinde geçen *dem* sözcüğünün Klasik edebiyatımızda da sıkça kullanılan ve Türkçe bir kelime olan *yaş* karşılığı varken Sivâsî ve Esâsî bu kelimeyi kaynak metinden ödünçlemeyi tercih etmiş; yine kaynak metinde geçen *sekam* sözcüğü de Sivâsî, Esâsî ve Kemâl Paşazâde tarafından erek metne aynen aktarılmıştır.

Kaynak metin incelendiğinde görülüyor ki sadece kaynak metindeki *fe keyfe* ifadesine erek metin mütercimlerince Türkçe bir kelimeyle karşılık verilmiştir. Kemâl Paşazâde dışındaki tüm mütercimler bu ifadenin anlamını *nice* kelimesiyle karşılamaya çalışmışlardır. Kemâl Paşazâde ise metninde bu ifadenin anlamını karşılayacak herhangi bir söz ya da söz grubu kullanmamıştır.

Kaynak metne, erek metin mütercimlerince yapılan eklemelere baktığımızda bu eklemelerin daha önce de değindiğimiz gibi kaynak metnindeki kelimelerin anlamını güçlendirmeye ya da açıklamaya yönelik olduğunu görmekteyiz. Mesela Kemâl Paşazâde kaynak metinde yer alan *sekam* sözcüğünü metninde daha etkili bir şekilde ifade etmek için *sekamın* yani hastalığın bir sonucu olan *derd* kelimesini de metnine eklemiş ve *tende derd ile sekam* şeklinde beytine aktarmıştır. Yine

Esâsî aynı sebepten kaynak metindeki *udul* kelimesini bir ikilemeyle karşılayarak '*âdil u nâfiz* şeklinde kullanmıştır.

Tüm bu veriler ışığında kaynak metni erek dile ya da erek dilin alışıktığı kelime kullanımlarına taşımada Le'âli'nin daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak mütercim kaynak metnin anlamına sadık kalmışken kaynak metinde geçen *udul* kelimesini metnine aktarmamıştır.

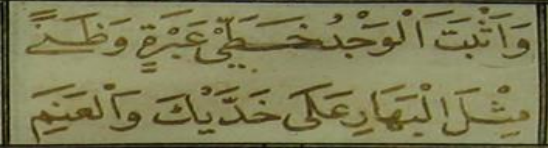
c. Şiirsellik

Kaynak metinde *dem'* ve *sekam* sözcükleri aşkın şahidi gibi gösterilerek kişileştirilmiştir. Bu sanatlı kullanıma tüm erek metinlerde rastlamaktayız. Yine kaynak metinde *hubb*, *dem* ve *sekam* sözcükleri bir arada kullanılarak tenasüp sanatı yapılmıştır. Erek metin mütercimleri de bu sanatı metinlerine taşıyabilmiştir.

Bûsîrî'nin *fe keyfe* sözcüğüyle vermek istediği şaşkınlık ve imkânsızlık duygusu Kemâl Paşazâde'nin metni dışındaki tüm erek metinlere *nice* kelimesi vasıtasıyla aktarılabilmektedir.

Esâsî, Kemâl Paşazâde, Karahisârî gibi erek metin mütercimleri ise kaynak metinde yer alan bazı kelimelerin anlamını kuvvetlendirmek adına ikilemelere ve eklemelere başvurmuştur.

7. Beyit

Kaynak metin	<i>Ve esbete'l-vecdü hattay abretin ve danâ</i> <i>Misle'l-behârî alâ haddeyke ve'l-anemi</i>
Anlam	Aşkın ızdırabı yanaklarında sarı papatya ve anem gibi iki çizgi hâlinde belirirken sevgini nasıl inkâr edebilirsin?
Kemâl Paşazâde	Yazdı hüznün âyeti eşk ile za'fun hattını Lâle-i nâzûk gibi haddünde hem renk-i 'anem
Şemseddîn Sivâsî	Hem yazmış iken 'ışkun yaşunla danâ hattın Haddün saru gül gibi eşkün 'anem-i kanı
Abdurrahîm Karahisârî	Haddünde yazdı eşk ü maraz iki dürlü hat Biri kızıl 'anem gibi biri sarı bahâr
	'İşk sâbit kıldı yüzde hatt-ı eşk ü lâgarı

Esâsî	San iki yanagun üzre bahâr ile 'anem
Le'âlî	Hem 'ışk yazı yazmış iken saru vü kızıl Saru yanakda reng-i kızıl gözde 'ibreti

a. Genel Anlam

Bûsîri'nin bu beyitte vermek istediği anlam genel hatlarıyla tüm erek metin mütercimlerince doğru olarak algılanırken Kemâl Paşazâde'nin diğer mütercimlere göre daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Paşazâde beyti erek dile aktarırken ana metinde geçen kavramları Klasik Türk edebiyatında yer alan mazmunlarla karşılamaya çalışarak metni Türkçeleştirmeyi başarmıştır. Le'âlî ise metnin oldukça serbest bir çevirisini yaparak metinde geçen bazı kelimelerin anlamına tercümesinde ya dolaylı olarak yer vermiş ya da hiç yer vermemiştir. Kaynak metninde her dizede verilmek istenen anlam Sivâsî ve Le'âlî tarafından dize dize düşünülmeden beytin bütününe verilmeye çalışılırken diğer mütercimler anlamı aktarırken dize sırasına ve dizelerin anlam bütünlüğüne dikkat etmişlerdir.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Erek metinler Türkçe kelime kullanımı açısından incelendiğinde en fazla Türkçe kelimeye Le'âlî'nin tercümesinde rastlamaktayız, bunda Le'âlî'nin kaynak metindeki her kelimeye karşılık bulmak yerine metnin genel anlamını gözeterek adeta metni yeniden yazması etkili olmuştur. Zira kaynak metinde geçen *hadd* kelimesi dışında neredeyse hiçbir kelimenin tam karşılığına metninde yer vermemiştir. Mütercim daha çok ad aktarmalarına başvurarak kaynak metinde geçen *'anem* ve *behâr* kelimelerinin bu varlıkların bir özelliği olan sırasıyla *kızıl* ve *sarı* kelimeleriyle; *abretin* kelimesini ise yine aynı aktarıma başvurarak *göz* kelimesiyle karşılamaya çalışmıştır. Kaynak metinde geçen ve günümüzde hastalık anlamıyla kullandığımız *danâ* kelimesinin anlamını ise hastalığın bir sonucu olarak bedende ortaya çıkan bir belirti olan *saru* kelimesini her iki dizesinde de tekrar ederek sezdirmeye çalışmıştır. Diğer mütercimler ise Türkçe asıllı kelimelerden, kaynak metinde geçen ve fiil soylu bir kelime olan *esbet* kelimesini metinlerine aktarırken ve renk adlarını kullanırken yararlanmışlardır.

Mütercimlerin hemen hepsi kaynak metindeki kelimelere karşılık verirken Türkçeleşmiş olan ve kaynak metinde yer almayan Arapça ve Farsça kelimelerden faydalanmışlardır. Kaynak metinde yer alan *abreti* kelimesi Le'âlî dışında tüm mütercimlerce Farsça asıllı *eşk* kelimesiyle *danâ* kelimesi ise Esâsî tarafından Farsça *lâgar*, Kemâl Paşazâde ve Esâsî tarafından sırasıyla kaynak metinde yer almayan Arapça asıllı *za'f* ve *maraz* kelimeleriyle karşılanmıştır.

Kaynak metinden yapılan ödünclemelere bakıldığında Kemâl Paşazâde, Sivâsî, Karahisârî'nin *hatt*, *hadd* ve *'anem* kelimelerinde ödünclemeye başvurduğunu görmekteyiz. Esâsî ise sadece *hatt* ve *'anem* kelimelerini metnine aynen aktarmıştır. *'Anem* kelimesini aktarırken tüm mütercimler bu çiçeğin renk özelliğine vurgu yapmak için onu *kızıl*, *kan*, *renk* gibi kelimeler eşliğinde

kullanmışlardır. Hatta Le'âlî 'anem kelimesini hiç kullanmayarak sadece kızıl renk özeliğini vurgulamıştır.

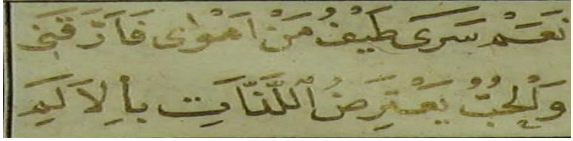
Kaynak metinde yer alan *esbete'l-vecdü* ifadesinin erek metinlerde oldukça serbest çevirilerine rastlamaktayız. Kemâl Paşazâde *yazdı hüznün âyeti*, Sivâsî *hem yazmış iken 'ışkun*, Karahisârî beyti bir önceki beyitle ilişkilendirerek *vecd* ifadesini aktarmaya gerek duymayarak *yazdı*, Esâsî '*ışk-ı sâbit kıldı*, Le'âlî ise *hem 'ışk yazı yazmış* söz gruplarıyla beyitlerine yansıtılmışlardır. Bizce bu aktarımda en sanatsal aktarım Kemâl Paşazâde ve Esâsî'ye attır. Kaynak metinde geçen *behâr* kelimesi için de aynı durum söz konusudur. Kemâl Paşazâde Klasik edebiyatta yer alan mazmunlara uygun olarak *lâle-i nâzûk*, Sivâsî *sarı gül*, Karahisârî ve Esâsî ise kelimenin sessel çağrışımından ötürü olsa gerek sırasıyla *sarı bahâr* tamlaması ve *bahâr* kelimesini tercih etmişlerdir. Sivâsî, Karahisârî, Le'âlî gibi mütercimler tıpkı 'anem kelimesinin aktarımında olduğu gibi *behâr* kelimesinin aktarımında da renk unsurunu sarı kelimesini metinlerine ekleyerek vurgulamak istemişlerdir. Le'âlî yine bu kelimeye beytinde yer vermeyerek renk unsurunu vurgulamayı yeterli görmüştür.

c. Şiirsellik

Kaynak metinde aşkın hüznü; yanağa gözyaşı ve hastalık hattı çeken birine benzetilerek kişileştirilmiştir. Bu sanat tüm erek metinlere ufak değişikliklerle aktarılmaya çalışılmıştır. Kemâl Paşazâde'de *hüznün âyeti*; Sivâsî, Esâsî ve Le'âlî'de *aşk*; Karahisârî'de hat çeken unsur değiştirilerek *eşk ü maraz* aşğın yanağına hat çekmektedir. Yine kaynak metinde gözyaşının çektiği hat kanlı bir gözyaşı olması dolayısıyla 'aneme; hastalığın çektiği hat ise sarı renginden ötürü *behâra* benzetilmiştir. Kaynak beytin anlamının bel kemiği mahiyetinde olan benzetme sanatının tüm erek metinlere yansıdığını görmekteyiz.

Kaynak metinde *vecd*, *abret*, ve *danâ* kelimeleri tenasüp unsuru oluşturacak şekilde bir arada kullanılmıştır. Kemâl Paşazâde *hüzn,eşk* ve *za'f*; Karahisârî *eşk,lâgar*, '*ışk*; Esâsî kaynak metindeki kelimelerle aynı olmasa da *sarı, kızıl, reng*; Sivâsî biraz farklı olarak *aşk, eşk, yaş* kelimeleriyle tenasüp sanatını metnine aktarmıştır.

8. Beyit

Kaynak metin	<i>Neam serâ tayfü men ehvâ fe-errekani</i> <i>Ve'l-hubbu ya'terizu 'l-lezzâti bi'l-elemi</i>
Anlam	Evet, gece sevgilimin hayali geldi ve beni uykusuz bıraktı; çünkü aşk, zevk ve elemle karışıktır.

Kemâl Paşazâde	Her gice bî-hâb iden gözüm hayâl-i yâr imiş 'Âşıkâ lezzât-ı 'ışk eyler kamû derd ü elem
Şemseddîn Sivâsî	Adı beni uyandurdu geldükde hayâl-i yâr Kânûnı budur 'ışkun hâ'il ider ahzânı
Abdurrahîm Karahisârî	Geldi belî hayâli anun aldı uyhumı Lezzetleri sürer giderür gussa-i nigâr
Esâsî	Gönlime geldi hayâl-i yâr gözden gitdi hâb 'Âşıkâ 'âdetdurur her lezzet içinde elem
Le'âlî	Yârun hayâli geldi komadı kim uyuyam Sevgü mükedder ider öküş dürlü lezzeti

a. Genel Anlam

Kaynak metinde genel olarak sevgilinin hayalini aklına getiren âşığın kavuşamamanın elemiyle uykusunun kaçması ve keyifli hâlinin bu elemle yok olması anlatılır. Bu anlamı metnine taşımada Karahisârî'nin daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Zira mütercim hem kelimelere hem de metindeki anlama sadakat noktasında diğer mütercimlerden daha başarılıdır. Le'âlî ise kaynak metnin anlamını yakalamakla birlikte tıpkı bir önceki beyitte olduğu gibi onun serbest bir tercümesini yapmıştır, bir başka ifadeyle metnin çevirisinde kaynak metne sözcüğü sözcüğüne sadık kalmamış ancak buna rağmen metnin genel anlamını yakalayabilmiştir. Kemâl Paşazâde ve Esâsî ise metnin birinci dizesindeki anlamına tam sadakat gösterirken ikinci dizesindeki anlamda ufak da olsa değişikliğe gitmiştir. Kaynak metindeki sevginin verdiği elemle lezzetleri yok etmesi anlamı Kemâl Paşazâde'de aşkın lezzetinin aşığa hep dert ve elem vermesi şeklinde yansırken, Esâsî'nin metnine ise her lezzet içinde elem olduğu ve âşığında bu duruma alışık olduğu şeklinde yansımıştır. Sivâsî'nin tercümesine baktığımızda onun da ikinci dizenin anlamını bambaşka şekilde yorumladığını görmekteyiz. Mütercim, aşkın hüznüleri men etmesini aşkın kanunu olarak görmüştür.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Erek metinler incelendiğinde kaynak metindeki kelimeleri erek kültürün aşına olduğu kelimelere aktarmada Karahisârî'nin daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Erek metin mütercimlerinin hepsi Türkçe asıllı kelimeleri, tercümelerinde kaynak metindeki fiilleri karşılamak ya da metinde kelime bazında tam karşılığı olmasa da kaynak metin anlamını yakalayabilmek amaçlı kullandıkları bazı kelimelerde kullanmışlardır. Busûrî'nin beytinde anlatmak istediklerini eserlerine serbest bir tercümeyle aktaran mütercimlerden Kemâl Paşazâde metnine kaynak metinde bulunmayan Türkçe asıllı *gice* ve *göz* kelimelerini eklerken; Sivâsî *ad*, *ben* ve *uyandırdı* kelimelerini; Karahisârî *anun*

kelimesini, Esâsî *göz*, *gitmek*, *iç* kelimelerini; Le'âlî ise *geldi* ve arkaik bir kelime olan *öküş* kelimesini eklemiştir.

Kaynak metinden yapılan aynen aktarmalara baktığımızda beyitte yer alan *lezzât* kelimesinin Kemâl Paşazâde tarafından aynen kullanıldığı; Esâsî ve Le'âlî tarafından aynı kelimenin *lezzet* şeklinde tekil hâlinin tercih edildiği, Karahisârî tarafından da kelimenin tekil hâline Türkçe çoğul eki olan -ler ekinin getirilerek *lezzetler* şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Yine kaynak metinde yer alan *elem* kelimesi de Kemâl Paşazâde ve Esâsî tarafından aynen alınmıştır.

Metinde geçen ve günümüz Türkçesinde evet anlamına gelen *neam* kelimesinin Karahisârî'nin metni dışında hiçbir erek metinde karşılığı yoktur. Karahisârî ise bu kelimenin anlamını kaynak metinde yer almayan başka bir Arapça asıllı kelime olan *belî* kelimesiyle karşılamıştır. Erek metinlerde kaynak metinde yer alan Arapça bir kelimenin erek kültüre daha yakın başka bir Arapça kelime ile karşılanması durumuna sıklıkla rastlamaktayız. Kaynak metinde yer alan *tayf* kelimesi tüm mütercimlerce başka bir Arapça sözcük olan ve erek kültüre daha yakın olan *hayal* kelimesiyle karşılanırken; *hubb* sözcüğü ise karşılığının bulunduğu tüm erek metinlerde neredeyse Türkçeleşmiş bir kelime hâlini alan Arapça asıllı 'ışk ya da onun ism-i fâili olan 'âşık kelimesiyle karşılanmıştır.

Daha önceki beyitlerde olduğu gibi bu beyitte de mütercimlerin beyitlerini Türkçeleştirme çabaları kullandıkları kelimelerin Türkçe asıllı olup olmadıkları noktasında hassasiyet göstermekten ziyade dilimize yabancı gramer yapılarını kullanmama üzerinedir. Mütercimlerin hiçbiri metinlerinde Arapça tamlama yapılarına ve söz dizimlerine yer vermezken; Kemâl Paşazâde iki, Sivâsî, Karahisârî ve Esâsî bir yerde Farsça tamlama yapısını kullanmıştır. Le'âlî ise daha önce incelememize konu olan tüm beyitlerinde olduğu gibi bu beyitte de yabancı tamlama yapılarını metninde kullanmamıştır.

c. Şiirsellik

Kaynak metin şairi beytinde *lezzât* ve *elem* kelimelerini kullanarak beytinde bir tezat oluşturmaya çalışmıştır. Bu tezat sanatını Kemâl Paşazâde *lezzât* ve *derd ü elem* kelimeleriyle; Karahisârî -kaynak metinde verilmek istenen anlamı tam yakalayarak yani birinin gelmesiyle öbürünün hükümsüz kalması anlamını- *lezzet* ve *gussa-i nigâr* kelimeleriyle; Esâsî *lezzet* ve *elem*, Le'âlî ise *mükedder* ve *lezzet* kelimeleriyle sağlayabilmiştir.

9. Beyit

Kaynak metin	<i>Yâ lâimî fi'l-hevâ 'l-uzriyyi mâ 'zireten Minnî ileyke ve lev ensafte lem telîmi</i>
Anlam	Uzre aşkı gibi bir aşka tutulduğum için ey beni kınayan! Mazur gör eğer adil davransaydın beni kınamazdın.
Kemâl Paşazâde	'Âşık-ı 'Uzriyyenün 'âzil kabûl it 'övrini Ehl-i 'Uzriy redd kılmaz sâhib-i insâf kerem
Şemseddîn Sivâsî	Ey 'âşıkı levm iden 'övrini kabûl eyle İnsâfun olaydı ger itmeye idün anı
Abdurrahîm Karahisârî	Ey dost 'ışkı ile bana serzeniş kılan İnsâf it ki 'ışk ile cem' olmaya bu âr
Esâsî	Ey beni 'ışk içre kınayan kişi ma'zûr tut Lutf kıl insâfa gel 'övrüm kabul it kıl kerem
Le'âfî	'Övr-i hevâda beni melâmet kılan kişi İnsâfun olsa terk ider idün melâmeti

a. Genel Anlam

Kaside-i Bürde'nin incelememize konu olan diğer beyitlerinde olduğu gibi bu beyitte de kaynak metin şairinin eserinde vermek istediği anlam tüm erek metin mütercimlerince doğru olarak kavranmıştır. Kaynak metinde geçen saf ve temiz aşklarıyla meşhur bir kabile adı olan dolayısıyla da özel isme işaret eden *Uzre* sözcüğünün Sivâsî, Karahisârî ve Esâsî tarafından herhangi bir kelimeyle karşılanmayışı dikkat çekicidir. Zira daha önceki beyit tercümelerinde kaynak metinde geçen bu tarz özel isimlerin mütercimlerin çoğu tarafından aynen aktarıldığını ya da bir şekilde bu özel ifadeyi karşılayacak kelimelerle aktarıldığını görmüştük. Böyle bir durum üzerinde *Uzre* ve *övr* kelimeleri arasındaki ses benzerliği ile erek kültürde kabile geleneğinin olmayışı ya da böyle bir durumu karşılayacak bir mekânın bulunmayışı da etkili olmuş olabilir.

Erek metin mütercimlerinden Kemâl Paşazâde ve Le'âlî diğer mütercimler gibi beytin anlamını aktarma yoluna giderek bir tercüme yapmalarına rağmen onlardan bu konuda daha başarılı olmuşlardır. Tüm mütercimler, kaynak metindeki beytin anlamını kaynak metindeki dize bütünlüğünü gözeterek aktarma yoluna gitmişlerdir.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Tercümelerde genellikle fiil soylu sözcüklerde Türkçe asıllı kelime kullanımına başvurulduğu kaynak metinde yer alan diğer kelimeleri karşılamak için daha çok Arapça ya da Farsça kelimelerin tercih edildiğini görmekteyiz. Kaynak metinde geçen *lem telümi* fiili genellikle mütercimlerce tek bir kelimeyle karşılanmamış Arapça ve Türkçe kelimelerden oluşan söz gruplarıyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Kemâl Paşazâde kaynak metinde geçen bu kelimeyi *ehl-i Uzriy redd kılmaz*; Sivâsî daha kapalı bir anlatımla *itmeye idün anı*; Karahisârî *aşk ile cem olmaya bu âr*; Esâsî *özrüm kabul it*; Le'âlî ise *terk ider idün melâmeti* şeklinde karşılamıştır.

Erek metin mütercimlerinin tercümelemleri incelendiğinde hatırı sayılır oranda kaynak metinden aynen ya da şeklini değiştirerek kelime aktarımı yoluna başvurduklarını söylemek mümkündür. Kaynak metinde geçen *ensafte* sözcüğü Kemâl Paşazâde tarafından anlamı pekiştirmeye yönelik eklemelerle *sâhib-i insâf kerem*; Sivâsî, Karahisârî, Esâsî ve Le'âlî tarafından benzer kullanımlarla sırasıyla *insâfun olaydı ger*, *insâf it*, *insâfa gel*, *insâfun olsa* şeklinde aktarılmıştır. Yine kaynak metinde yer alan *mâ'zireten* sözcüğü şekli değiştirilerek Kemâl Paşazâde, Sivâsî tarafından *özr* sözcüğüyle, Esâsî tarafından ise *ma'zûr tut* sözcüğüyle karşılanmıştır.

Kaynak metinde yer alan *minnî ileyke* ifadesini karşılayacak bir söz ya da söz grubuna hiçbir erek metinde rastlamamaktayız.

Metne yapılan eklemelere ise mütercimler daha çok kaynak metinde yer alan bir kelimeyi tek bir kelimeyle karşılayamadıklarında ya da pekiştirme amaçlı olarak başvurmuşlardır. Kaynak metindeki *lem telümi* ve *yâ lâimi* kelimelerinin karşılıkları genelde mütercimlerce bu şekilde verilmiştir. Mesela Esâsî bu ifadeyi karşılamak için *ey beni 'ışk içre kınayan kişi*, Le'âlî ise *'Özr-i hevâda beni melâmet kılan kişi* ifadelerini kullanmıştır. Kemâl Paşazâde aynı ifadeyi kaynak metinde yer almayan başka bir Arapça sözcük olan *'azil* sözcüğüyle karşılariken Sivâsî kelimenin şeklini değiştirerek *ey 'ışk-ı levni iden* şeklinde, Karahisârî ise anlamda da değişikliğe giderek Farsça bir kelime ve seslenme edatından oluşan *ey dost* kelimeleriyle karşılamıştır.

c. Şiirsellik

Kaynak metindeki beyitte şair bir seslenme edatı olan *yâ* kelimesiyle başlayarak nida sanatına başvurmuştur. Bunu fark eden Sivâsî, Karahisârî ve Le'âlî de beyitlerine başka bir seslenme edatı olan *ey* sözcüğüyle başlamışlardır. Metinlerinde herhangi bir seslenme edatı kullanmasalar da Kemâl Paşazâde ve Le'âlî de metinde seslendikleri kişiye vurgu yaparak bu anlamı yakalamaya çalışmışlardır.

Kaynak metnin ikinci dizesine hâkim olan koşutluk anlamı Sivâsî tarafından *olaydı ger* ifadesiyle Le'âfî tarafında ise *olsa* kelimesine gelen *-sa* ekiyle verilmeye çalışılmıştır. Diğer erek metinlerde ise bu anlam sezdirilmeye çalışılmıştır.

10. Beyit

Kaynak metin	<i>Adetke hâliye lâ sırrı bi müstetirin</i> <i>Ani'l-vüŷâti ve lâ dâi bi münhasimi</i>
Anlam	Benim hâlüm sence malum. Sırrım da dedikoduculardan gizli değil, derdim ise bitmez tükenmez.
Kemâl Paşazâde	Hâl-i 'âşık oldu ma'lûm sırrımız mahfî değil Gönlümüzden münkâtı' olmaz şahâ derd ile gam
Şemseddîn Sivâsî	Şol hâle ki ben düŷdüm sen de olasıñ meftûn Mahfî değil a'dâdan derdinde yok oranı
Abdurrahîm Karahisârî	Hâlüm yetişdi sana vü sırrum değil nihân Derdime yok nihâyet ü gam bahrına kenâr
Esâsî	Sana zâhir oldu hâlüm tuydı â'da sırrımı Nâme-i derdümde hattât-ı ezel yazmadı temme
Le'âfî	Hâlüm yetişdi sana vü sırrum degül nihân Derdüm kesilmedi bana nedür vâŷî viŷâyeti ¹⁸

a. Genel Anlam

Kaynak metinde verilmek istenen anlamın en serbest çevirisi Sivâsî tarafından yapılmıştır. Sivâsî'nin tercümesinin birinci dizesinin kaynak metinde anlatılanlarla tam bir eş değeri yoktur. Kaynak metnin birinci dizesinde şair sevgiliye seslenerek sırrının ona ulaştığını ve artık saklı olmadığını söylemektedir. Sivâsî ise *Şol hâle ki ben düŷtüm sen de olasıñ meftûn* diyerek sevgiliye değil; kaynak metnin ikinci dizesinde kendisinden bahsedilecek olan dedikoduculara seslenmekte

¹⁸ Vezin uygun gelmemektedir. Öyle sanıyoruz ki bu beytin yazımında müstensihçe bir hata yapılmıştır. Zira Bahattin Karaman'ın çalışmasında faydalandığı nüshada beyit şu şekilde aktarılmıştır ki beytin bu hâli vezne daha uygun gelmektedir. "Hâlüm yetişdi sana vü sırrum degül hafi/Derdüm katı nedür bana vâŷî viŷâyeti. Bkz. Karaman, 1997: 67.

böylelikle ikinci dizedeki anlama bir hazırlık yapmaktadır. Kaynak metindeki iki dizenin anlamını ise son dizede vermeye çalışmaktadır.

Kemâl Paşazâde, kaynak metnin anlamını genel olarak aktarmakla birlikte bu sırrın açığa çıkmasına sebep olan dedikoduculardan bahsetmezken; Esâsî ikinci dizenin aktarımında kaynak metindeki kelimelerin gerçek anlamlarına dikkat etmeyerek oldukça serbest bir çeviriyle dizenin genelinden anladığı anlamı bambaşka kelimelerle tercümesine taşımıştır.

Kaynak metindeki anlamı metnine -kelimelere karşılık bulmadaki başarıyı da göz önünde tutarak- aktarmada Karahisârî ve Le'âlî'nin daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Yine de daha önce de belirttiğimiz gibi erek metin mütercimlerinin kaynak metne kelime kelime sadakat gösterme gibi bir gayeleri yoktur, onlar daha ziyade tercümelerinde kullandıkları kafiye ve vezne sadık kalarak metinlerine anlamı taşımanın derdindedirler.

b. Kaynak Metindeki Kelimelere Karşılık Verme Şekli

Kaynak metindeki kelimelerden *hâl* ve *sırr* kelimeleri erek dilde de kullanılmaları sebebiyle tüm erek metin mütercimlerince aynen aktarılmıştır. Bu kelime dışında kaynak metinde geçen *vüŝât* kelimesini Le'âlî sadece şeklini değiştirerek *vâŝî* ve *vüŝâyet* şeklinde metnine aktarmıştır.

Diğer beyit çevirilerinde olduğu gibi bu beyit çevirisinde de mütercimler metinlerine aldıkları kelimelerin Türkçe asıllı olup olmamalarından ziyade erek kültüre ve Klasik edebiyatımıza yabancı olup olmamalarını gözeterek metinlerine aktarmışlardır. Kaynak metinde geçen *vüŝât* kelimesinin Türkçe asıllı bir karşılığı olmasına rağmen erek metin mütercimleri bu kelimeyi yine Arapça asıllı kelimeler olan '*adâ*, *rakîb*, *vâŝî* gibi kelimelerle karşılamakta bir sakınca görmemişlerdir. Bu tercihte elbette ki kelimenin vezne uygunluğu da etkilidir.

Türkçe asıllı olmamasına karşın kullanılan bazı kelimelerin Türkçeleşmiş kelimelerden olduğunu da söylemek mümkündür. Mesela kaynak metinde geçen *dâî* kelimesi tüm erek metin mütercimlerince Farsça asıllı olan ama Türkçeleşmiş bir kelime olarak değerlendirebileceğimiz *derd* kelimesiyle karşılanmıştır.

Kaynak metne yapılan eklemelere baktığımızda kaynak metnindeki kelimelerin anlamını özgün tarzda ifade etmek için kullanılan kelimeleri dikkate almazsak metinlerine Kemâl Paşazâde *gönül* ve *şahâ*; Sivâsî *ben düŝtüm sen de olasin meftûn* cümlesini, Esâsî *hattât-ı ezel* ifadesini eklemiştir.

c. Şiirsellik

Kaynak metinde *sırr*, *müŝtetir* ve *vüŝât* kelimeleri birbiri ile ilgili unsurlardır ve tenasüp sanatı oluşturmuşlardır. Bu sanat Kemâl Paşazâde'de *sırr*, *malûm*, *mahfî* kelimelerinin aynı beyit içerisinde kullanılmasıyla Karahisârî'de *sırr* ve *nihân* kelimeleriyle Le'âlî de ise *sırr*, *nihân*, *vâŝî* ve *vüŝâyet* kelimelerinin bir arada kullanımıyla sağlanmıştır.

Kaynak metinde aşğın derdinin bir türlü bitip tükenmediği söylenerek mübalağalı bir kullanıma başvurulmuştur. Sivâsî derdinin oranı olmadığını, Karahisârî kaynak metindeki bu mübalağalı ifadeyi bir üste taşıyarak derdine nihayet olmadığını ve gam denizinin sonunun olmadığını; Kemâl Paşazâde gönlünden dert ve gamın hiç eksik olmadığını, Esâsî ise çekilecek dertlerinin bir türlü sonunun gelmediğini mübalağa sanatından da faydalanarak ifade etmiştir.

Sonuç

Tercümeleler, belirli bir esere bağlı kalarak yapılması sebebiyle mütercimim hareket alanını sınırlayan ürünlerdir. Mütercimler başarılı bir tercüme için, bu sınırlı alan içinde hem kaynak metni biçimsel ve anlamsal açıdan hem de okuyucuya geçirdiği duygu yönüyle yakalamak zorundadır.

Hız. Peygambere olan derin sevgi ve saygının anlatıldığı, bu sebeple de duygu ve manevî yönü ağır basan bir eser olan *Kaside-i Bürde*'nin çalışmamıza konu olan ilk on beytinin nispeten farklı dönemler ve çevrelerde yetişen beş mütercimce yapılan tercümelerine baktığımızda şu sonuçlara ulaşılmıştır: Beş *Kaside-i Bürde* mütercimim de metinlerini oluştururken kaynak metnin nazım biçimi olmasının yanında sevileni methetmek için de en uygun nazım biçimi olan kaside nazım biçimini tercih etmişlerdir.

Kaside-i Bürde'de kullanılan aruz kalıbının Türkçenin ses yapısına uymaması ve bu nedenle de Klasik Türk edebiyatında pek tercih edilmeyişi kaynak metne vezin açısından sadakati güçleştirmiştir. Bu sebeptendir ki hiçbir mütercim kaynak metinle aynı vezni kullanmamıştır. Mütercimlerden Karahisârî, Le'âlî ve Şemseddîn Sivâsî tercümelerinde kaynak metinde kullanılan aruz kalıbıyla aynı hece sayısına sahip 14 heceli bir aruz kalıbı kullanmayı tercih ederken; Kemâl Paşazâde ve Esâsî kaynak metinden farklı olarak 15 heceli bir vezin kullanmayı tercih etmiştir. Erek metinler, mütercimlerce tercih edilen veznin uygulanışında yapılan aruz hataları açısından mukayese edildiğinde Le'âlî ve Sivâsî'nin diğer mütercimlere oranla daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Tüm mütercimlerin en fazla başvurduğu aruz hatası Türkçe kelimeleri aruz veznine uydurma zorluğu sebebiyle *imâledir*.

Erek metinler şiirde önemli bir ahenk unsuru olan kafiye eş değeri açısından incelendiğinde kaynak metnin kafiye harfi olan *mim* harfini erek metne Kemâl Paşazâde ve Esâsî'nin taşıdığı görülmüştür. Bu aktarımı yaparken de sözü edilen mütercimlerden Kemâl Paşazâde altı, Esâsî ise beş beytinde kaynak metnin kafiye kelimesini eserlerine aynen aktarırken; diğer beyitlerde kaynak metnin kafiye harfine uygun kelime karşılıkları bulma yoluna gitmişlerdir.

Görülüyor ki *Kaside-i Bürde* mütercimleri biçimsel anlamda Yazar'ın da belirttiği gibi genel temayüle uygun olarak biçimsel özelliklerini İran edebiyatına nispetle daha az bildikleri ve erek metne aynen taşıdığı işlerini hayli zorlaştıracak olan şiir metinlerini tercüme ederlerken, bu şiirlerin biçimsel özelliklerini büyük oranda terk edip kendi edebî geleneklerinde yaygın olan ve işlerini nispeten kolaylaştıracak yeni/farklı aruz kalıpları veya kafiye sesleri arayışına girmişlerdir (Yazar: 2014:287).

Erek metinler, kaynak metindeki anlamın aktarımı konusunda incelendiğinde; beş *Kaside-i Bürde* müterciminin de metinlerini oluştururken Klasik Türk edebiyatı manzum çevirilerinde daha çok tercih edilen meâlen/anlamına göre tercüme stratejisine uygun çeviriler yaptıkları tespit edilmiştir. Mütercimlerin hepsi kaynak metinde ifade edilen anlama nüfuz edebilmiş ve bu anlamı metinlerine doğru olarak aktarabilmiştir.

Türkçenin gramerine ait olmayan Arapça ve Farsça tamlama yapılarının erek metinlerde kullanımına baktığımızda Le'âlî'nin bu konuda bilinçli bir tutum içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Zira Le'âlî metninin incelememize konu olan on beytinden dokuzuncu beyit hariç hiçbir beytinde Türkçeye yabancı bir tamlama yapısı kullanmamıştır. Diğer mütercimler de bu konuda hassas sayılmakla birlikte Kemâl Paşazâde'nin diğer erek metin mütercimlerine oranla metninde daha fazla sayıda yabancı tamlama yapısına başvurduğu tespit edilmiştir.

Kaynak metindeki kelimelere Türkçe karşılık bulma noktasında erek metin mütercimlerinin bilinçli bir tutum sergilediklerini söylemek zordur. Mütercimlerin hepsi metinlerinde kullandıkları vezne uygunluğu yakalama isteğiyle olsa gerek kimi zaman erek metinde yer alan bir sözcüğü, Türkçe karşılığı olmasına rağmen kaynak metinden aynen aktarma ya da Osmanlı Türkçesinde kullanımını olan başka bir yabancı kökenli sözcükle karşılama yoluna gitmişlerdir. Böyle bir kullanımda kanaatimce o dönem insanının Arapça ve Farsça kelime kullanımına günümüzdeki gibi bir bakış açısı ile bakmamaları, bu kelime hazinesini İslam kültürünün ortak malzemesi olarak görmeleri etkilidir. Mütercimler, Türk edebiyatı genel çeviri temayülüne uygun olarak ekseriyetle kaynak metindeki isim soylu sözcükleri metinlerine ya aynen ya da az bir değişiklikle aktarırken; fiil soylu sözcükler ve edatları Türkçeleştirmeyi tercih etmişlerdir. Kaynak metinde yer alan özel isim ve kavramların aktarımında ise mütercimler tarafından iki farklı yol benimsenmiştir. Mütercimler kaynak metinde geçen bu kelimeleri ya aynen metinlerine aktarmışlar ya da kimi zaman -bu özel ismi karşılayacak tam bir sözcüğe yer vermeseler de- erek metinlerinde yer verdikleri başka kelimelerin çağrışımlarının da yardımıyla bu özel isim veya kavramın anlamını okuyucuya sezdirmeye çalışmışlardır ki bu durum da eksiltmeler içinde gösterilebilir.

Kaynak dildeki kelimelere erek dilde karşılık bulurken arkaik kelime kullanımına Karahisârî bir, Le'âlî ise iki beyitte başvurmuştur. *Ildıradı* sözcüğü her iki mütercim tarafından kullanılırken günümüzde *çok* anlamına gelen *öküş* sözcüğü ise Le'âlî tarafından kullanılmıştır. Diğer mütercimlerin incelememize konu olan metinlerinde herhangi bir arkaik kelime kullanımına rastlanmamıştır.

Kaynak metni erek dile aktarmaya çalışan mütercimlerin erek metinlere yaptıkları söz/sözcük grubu tarzındaki eklemeler kaynak metinde anlamı olmayan yeni bir kelimedenden ziyade kaynak metinde yer alan kelimelerin anlamını güçlendirmek ya da açıklamak için olmuştur.

Erek metin şairleri kaynak metindeki anlamı erek metne aktarırken kaynak metnin söz dizimine bağlı kalmak gibi bir gaye içinde olmamakla birlikte genel olarak beyit çevirilerinde mısra bütünlüğünü ve sırasını korumaya çalışmışlardır. Karahisârî'nin bu konuda diğer mütercimlere oranla daha serbest bir tutum içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan kaynak metne en fazla sadakat gösteren mütercimler Kemâl Paşazâde ve Esâsî'dir.

Kaynak metinden erek metne aktarım noktasında şiir çevirilerinde en zorlanılan kısım şüphesiz söz ve anlam sanatları ile ses tekrarlarıdır. Bu noktada erek metin mütercimlerinin tam anlamıyla başarılı bir aktarım yapabildiklerini söylemek güçtür. Ancak kaynak metnin karakteristik özelliğini oluşturan çeşitli sanatlar ve ses tekrarlarıyla sağlanmaya çalışılan koşutluk ilkesi, nidalar ve sözde sorular erek metin mütercimlerince aktarılabilmiştir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Armutçuoğlu, İlhan (2009). *Kasîde-i Bürde*, Erkam Yayınları, İstanbul.
- Albayrak Sak, Vesile (2019). “Esâsî'nin Kaside-i Bürde Tercümesi”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, s. 343-363.
- Erdem, Mehmet Dursun (2008). “Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 3, Sayı 3, s. 502-562.
- Kaya, Mahmut (1992). “Bûsîrî, Ahmed b. Ebu Bekir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2001). *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kahraman, Bahattin (1997). “Le'âlî ve Abdurrahîm Karahisârî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümeleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, Konya, s. 57-107.
- Okuyucu Cihan; Yazar, Sadık (2018). *Konyalı Muhyî İbtidânâme (İnceleme-Metin-Günümüz Türkçesine Çeviri-Tıpkı Basım*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Seyyid Hüseyin el-Amasî. “Kasîde-i Bürde Mecmuası”, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi*, Mihrişah Hatun, No: 353.
- Sezer, İsmail Hakkı (1985). *İmam Bûsîrî ve Bürde'si*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- _____ (2000). “Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 10, Konya, s. 65-88.
- Şahin, Ebubekir Sıddık (1997). *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Turan, Şerafettin. (2002). “Kemâlpaşazâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Yazar, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

_____ (2014). “Osmanlı Dönemi Şiir Tercümesinde Karşılaşılan Biçimsel (Nazım Biçimi, Aruz, Kafiye) Zorluklar”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX: Metnin Halleri Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*, (Hazırlayan: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu vd.), Klasik Yayınları. İstanbul, s. 249-293.